

Međunarodna trgovinska politika Europske unije

Zarić, Slađana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

**Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek /
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:151:519302>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Sveučilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku

**Fakultet
agrobiotehničkih
znanosti Osijek**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Agrobiotechnical
Sciences Osijek - Repository of the Faculty of
Agrobiotechnical Sciences Osijek](#)

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET AGROBIOTEHNIČKIH ZNANOSTI OSIJEK**

Sladana Zarić

Diplomski studij smjera Agroekonomika

**MEĐUNARODNA VANJSKOTRGOVINSKA POLITIKA
EUROPSKE UNIJE**

Diplomski rad

Osijek, 2018.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET AGROBIOTEHNIČKIH ZNANOSTI OSIJEK

Sladana Zarić

Diplomski studij smjera Agroekonomika

MEĐUNARODNA VANJSKOTRGOVINSKA POLITIKA
EUROPSKE UNIJE

Diplomski rad

Povjerenstvo za ocjenu i obranu završnog rada:

1. izv.prof.dr.sc. Tihana Sudarić, predsjednica
2. prof.dr.sc. Ružica Lončarić, mentor
3. prof.dr.sc. Snježana Tolić, član

Osijek, 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet istraživanja	1
1.2. Ciljevi rada	1
1.3. Struktura rada	2
2. PREGLED LITERATURE	3
3. MATERIJAL I METODE	4
4. POJAM I ULOGA VANJSKE TRGOVINE	5
4.1. Teorijske odrednice vanjske trgovine.....	5
4.1.1. Preduvjeti i razlozi nastanka razmjene	9
4.1.2. Subjekti u međunarodnoj razmjeni.....	10
4.2. Uvoz kao dio vanjskotrgovinskog poslovanja	11
4.3. Izvoz kao dio vanjskotrgovinskog poslovanja	13
4.4. Izravna strana ulaganja.....	14
5. ODREDNICE VANJSKE TRGOVINE EUROPSKE UNIJE.....	18
5.1. O Europskoj uniji	18
5.2. Trgovinska politika i ciljevi Europske unije	19
5.3. Statistički podaci o vanjskotrgovinskoj razmjeni Europske unije.....	23
6. RASPRAVA.....	42
7. ZAKLJUČAK	44
8. POPIS LITERATURE	46
9. SAŽETAK.....	48
10. SUMMARY	49
11. POPIS TABLICA.....	50
12. POPIS SLIKA	51
13. POPIS GRAFIKONA	52
TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA	
BASIC DOCUMENTATION CARD	

1. UVOD

1.1. Predmet istraživanja

U današnje vrijeme koje je odlikovano izraženim procesom globalizacije te kontinuiranim i neizvjesnim promjenama na svjetskim tržištima gotovo je nemoguće navesti uspješnu državu bez jakih ekonomskih i političkih veza sa drugim zemljama. Naime, svijet postaje globalno selo te su za svaku zemlju koja teži ekonomskom rastu i razvoju neizbježne transakcije s drugim zemljama svijeta. Pritom je važno istaknuti da obujam vanjsko-trgovinske razmjene ovisi o brojnim čimbenicima poput razine gospodarskog razvoja, prirodnih bogatstava, mjera ekonomske politike usmjerene na vanjsko-trgovinsku razmjenu, veličine unutrašnjeg tržišta i sl. Osim što međunarodna razmjena ovisi o brojnim čimbenicima, i njen obujam utječe na mnoge varijable gospodarstva. Naime, veći izvoz pozitivno utječe na cjelokupan gospodarski rast zemalja.

Dakle, činjenica je da je svjetsko je tržište integrirano kao nikad prije, čemu uvelike pridonosi brzi rast međunarodne razmjene. Udjeli izvoza i uvoza u nacionalnom BDP-u zamjetno rastu, paralelno s rastom međunarodnih investicija i zajmova čiji je rast još veći. Predmet istraživanja ovog rada je međunarodna vanjskotrgovinska politika Europske unije, u kojoj, zbog otvorenosti njenog gospodarstva, trgovina predstavlja izrazitu važnost za tu međunarodnu integraciju.

1.2. Ciljevi rada

Cilj rada je, uz teorijsko određenje vanjskotrgovinske razmjene i pojmova vezanih uz nju, pružiti uvid u glavne značajke vanjskotrgovinske politike Europske unije, s naglaskom na empirijsko istraživanje statističkih podataka koji prikazuju kretanje vanjskotrgovinske razmjene Europske unije kroz višegodišnje razdoblje.

1.3. Struktura rada

Struktura rada obuhvaća četiri poglavlja. Prvo poglavlje rada je uvod u kojem se govori o predmetu istraživanja, ciljevima i metodama rada te samoj strukturi rada. Nakon uvoda slijedi teorijsko poglavlje o pojmu i ulozi vanjske trgovine u kojem se daje uvid u teorijske odrednice vanjske trgovine govoreći o preduvjetima i razlozima nastanka razmjene, subjektima u međunarodnoj razmjeni, uvozu i izvozu kao dijelovima vanjskotrgovinskog poslovanja te izravnim stranim ulaganjima. Treće poglavlje rada govori o odrednicama vanjske trgovine Europske unije. Na samom početku poglavlja dan je kratak uvid u Europsku uniju kao međunarodnu integraciju, a zatim slijede poglavlja o trgovinskoj politici i ciljevima Europske unije te statističkim podacima o vanjskotrgovinskoj razmjeni Europske unije. Četvrto poglavlje rada je rasprava u kojoj se diskutira o rezultatima istraživanja. Na kraju rada izvedene su najvažniji zaključci te je dan popis literature koja je korištena prilikom pisanja.

2. PREGLED LITERATURE

Pri pisanju rada korišteni su podaci iz različitih izvora koji obuhvaćaju knjige, znanstvene i stručne članke i internetske izvore te dostupne statističke podatke pomoću kojih se nastoji dati jasniji uvid u tematiku istraživanja.

Teorijski dio rada temelji se na knjigama i stručnim člancima kojim se određuje pojam i uloga vanjske trgovine u suvremenom svijetu pri čemu se pojmovno određuje vanjska trgovina te uvoz i izvoz kao dio vanjskotrgovinskog poslovanja. (Lolić Čipčić, 2015). Također, nastoji se objasniti i uloga izravnih stranih ulaganja putem sljedeće literature: Grgić, M., Bilas, B. (2008): Međunarodna ekonomija, Zagreb, Lares Plus d.o.o. te Marić, K. i Matić, J. (2018): Inozemna izravna ulaganja u Republiku Hrvatsku i usporedba s odabranim nerazvijenim zemljama, Zbornik Sveučilišta Libertas.

Početni dio poglavlja o odrednicama vanjske trgovine Europske unije temelji se na stručnim člancima poput: Đurman P. (2016): Europeizacija javne uprave i načelo otvorenosti. / Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske i Beširević, N. (2015): Demokratizacija i europeizacija kao teorijski okviri instrumenta uvjetovanosti u „Politici proširenja“ Europske unije kojima se nastoji čitatelju približiti proces europeizacije, dok se kroz web izvore o europskim fondovima i Europskom Parlamentu (<http://europski-fondovi.eu/> i http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.2.1.pdf) objašnjava trgovinska politika Europske unije.

Statistički podaci o vanjskotrgovinskoj razmjeni Europske unije najvećim su dijelom obrađeni te tablično i grafički prikazani na temelju publikacije pod nazivom European Commission (2018): Trade Statistical Guide.

3. MATERIJAL I METODE

Rad je napisan pomoću metoda analize i sinteze, induktivne i deduktivne metode te metode komparacije i deskripcije. Metode analize i sinteze podrazumijevaju raščlambu određenih teorijskih pojmova vezanih uz vanjskotrgovinsku razmjenu te objašnjavanje navedenih pojmova. Metoda dedukcije pretpostavlja sustavnu primjenu deduktivnog načina zaključivanja u kojemu se iz općih sudova izvode posebni i pojedinačni zaključci, dok se indukcijom na temelju analize pojedinačnih činjenica dolazi do općih zaključaka. Komparacijom su uspoređeni teorijski pojmovi vezani uz predmet istraživanja, dok deskripcija pretpostavlja opisivanje teorijskih pojmova te odnosa, veza i procesa ili tijeka događanja pri definiranju predmeta istraživanja. Empirijski dio rada temelji se na statističkim podacima o vanjskotrgovinskoj razmjeni Europske unije pri čemu su za prikaz podataka korištene matematičko-statističke metode.

4. POJAM I ULOGA VANJSKE TRGOVINE

Nastavak rada donosi uvid u teorijske odrednice vanjske trgovine govoreći o preduvjetima i razlozima nastanka razmjene, subjektima u međunarodnoj razmjeni, uvozu i izvozu kao dijelovima vanjskotrgovinskog poslovanja te izravnim stranim ulaganjima.

4.1. Teorijske odrednice vanjske trgovine

Uspjeh gospodarstva određene države na međunarodnom tržištu prvenstveno ovisi o konkurentskoj sposobnosti svih njenih poslovnih subjekata koji su uključeni u vanjskotrgovinsko poslovanje, odnosno u međunarodnu razmjenu. Stoga na globalnome svjetskom tržištu samo one nacionalne ekonomije, odnosno poslovni subjekti tih nacionalnih ekonomija, ostvaruju konkurentsku prednost ukoliko su sposobne kreirati veću ekonomsku vrijednost u odnosu na svoje konkurente. (Kovač, 2012.)

S ciljem dobivanja uvida u važnost vanjskotrgovinske razmjene potrebno je teorijski definirati taj pojam. Vanjska trgovina je dio cjelokupne trgovine, te predstavlja razmjenu proizvoda i usluga među poslovnim partnerima iz dviju ili više zemalja, odnosno dvaju ili više carinskih područja, a kao njena osnovna funkcija javlja se pribavljanje proizvoda i usluga za zadovoljenje potreba stanovništva i gospodarstva te plasman proizvoda i usluga na strana tržišta. (Bošnjak, 2013.) Može se uočiti da vanjskotrgovinska razmjena dobara i usluga predstavlja značajan pokazatelj razvijenosti pojedine države, a uspješna je ukoliko je izvoz veći od uvoza. Postoje mnogobrojne koristi od vanjske trgovine, a u nastavku rada su navedene najznačajnije.

Kao jedna od najvažnijih prednosti međunarodne trgovine javlja se ekonomski rast. Naime, tijekom loših gospodarskih uvjeta koje odlikuje nestabilnost i stalne promjene veći broj trgovinskih tokova vodi do rasta bez ograničavanja javnih financija. Primjerice, ako se promatra Europska unija, upravo je doprinos inozemne potražnje BDP-u najvažniji čimbenik ekonomskog rasta i razvoja EU-a. (<http://trade.ec.europa.eu>)

Liberalizacijom trgovine stvaraju se nove mogućnosti za inovacije i veći rast produktivnosti. Osim toga, povezivanjem zemalja kroz trgovinu dolazi se do novih ideja i inovativnih

tehnoloških ostvarenja te se potiču istraživanja što na kraju krajeva dovodi do poboljšanja proizvoda i usluga. Istraživanja pokazuju da povećanje otvorenosti gospodarstva od 1 % dovodi do povećanja u produktivnosti od 0,6%. (European Commission, 2007.)

Također, istraživanja su pokazala da zemlje s otvorenim gospodarstvima imaju tendenciju većeg rasta od onih koje trguju manje. Prema studiji Svjetske banke, koja je koristila podatke iz 80 zemalja više od četiri desetljeća, potvrđuje se da otvorena trgovina potiče gospodarski rast te da su prihodi siromašnih uvećani. Osim toga, trgovinski sporazumi olakšavaju poslovanje. (<http://trade.ec.europa.eu>) Povećavajući trgovinu i priliv stranih investicija i uključujući zemlje u razvoju u svjetsku ekonomiju, regionalne integracije mogu imati važnu ulogu u promoviranju trgovine i jačanju ekonomskog razvoja.

Dakle, međunarodna ekonomija nastoji odgovoriti na zaista široku paletu pitanja o međunarodnim ekonomskim odnosima, ovdje su samo neka od njih (Lolić Čipčić, 2015):

- Treba li određeni proizvod uvoziti ili proizvoditi?
- Jeli trgovina korisna? Za koga?
- Što i koliko uvoziti i od koga?
- Što i koliko izvoziti i kome?
- Što određuje strukturu i dinamiku svjetske trgovine?
- Jeli međunarodno kretanje rada/kapitala/tehnologije korisno?
- Treba li štititi domaću industriju od strane konkurencije?
- Na koji način države interveniraju u međunarodnu trgovinu i koje su posljedice takve intervencije?
- Koji su efekti trgovinske liberalizacije?
- Koji su efekti stvaranja i proširenja regionalnih integracija poput EU?
- Kako funkcioniraju devizna tržišta?
- Kako se formira devizni tečaj?
- Jeli trgovinski suficit (deficit) loš/dobar?
- Kakva je veza između tečaja i trgovinske bilance?
- Zašto se zemlje zadužuju? Gdje?

Globalno poslovanje raste, složeno je i raznoliko, pa je važno detaljno analizirati prethodna pitanja budući da se razvojem međunarodnih odnosa „brišu“ granice nacionalnih tržišta i stvara veliko svjetsko tržište.

Kako bi se pratilo poslovanje pojedine zemlje sa ostalima važna je bilanca plaćanja. Naime, bilanca plaćanja je dokument koji sadržava popis svih transakcija određene zemlje s inozemstvom tijekom jedne godine. Dakle, bilanca plaćanja predstavlja osnovni statističko – dokumentacijski temelj za utvrđivanje učinaka međunarodne razmjene na cjelokupno gospodarstvo jedne države te podlogu za vođenje državne ekonomske politike. (Babić, 2000.)

Kretanje platne bilance ovisi o raznim mjerama ekonomske i monetarne politike pojedine države te o instrumentima trgovinske razmjene koji se koristi. Pritom je važno napomenuti da se od države do države razlikuje važnost pojedinih pozicija platne bilance pa je izrazito važno u što većoj mjeri smanjiti utjecaje raznih čimbenika kao što su primjerice strukturna neusklađenost te utjecaj inflacije na platnu bilancu. Ravnoteža, odnosno neravnoteža bilance plaćanja iskazana deficitom ili suficitom odraz je ekonomske politike određenog gospodarstva, odnosno uspješnosti ili neuspješnosti provedenih mjera. Trgovinska bilanca je jedna od najvažnijih sastavnica bilance plaćanja, a predstavlja pregled svih robnih transakcija pojedine zemlje s inozemstvom te se smatra uspješnom kada je veći izvoz od uvoza.

Najznačajnije prednosti bilance plaćanja su (Koški, 2009):

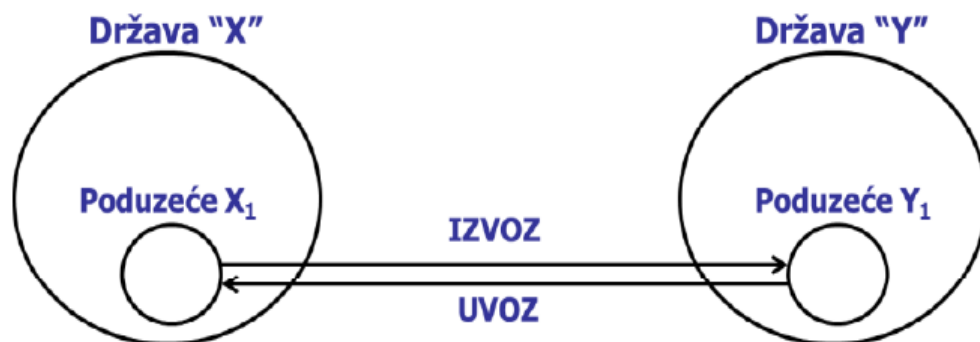
- Pružanje uvida u kretanje svojih sastavnica tijekom određenog razdoblja kao što su uvoz i izvoz roba i usluga, priljev i odljev dohodaka i transfera, kretanje kapitala i financijske imovine te međunarodnih pričuva.
- Ukoliko je sastavljena na način da obuhvaća duže razdoblje, bilanca plaćanja omogućuje projiciranje sastavnica u budućnost, kao i detaljno analiziranje održivosti kretanja tih sastavnica.
- U slučaju neravnoteže u pojedinim njezinim računima - podbilancama, bilanca plaćanja pomaže pri otkrivanju načina financiranja i uzroka te neravnoteže.

Vanjskotrgovinska poduzeća u svom poslovanju s inozemstvom dužna su se pridržavati sljedećih načela i pravila poslovanja (Levačić, 2014.):

- općih ekonomskih načela,
- pridržavanje utvrđenih smjernica ekonomskih odnosa vlastite zemlje s inozemstvom,
- izvršavanje ugovorenih obveza prema stranim i domaćim poslovnim partnerima,
- stručnog i točnog obavljanja vanjsko – trgovinskih poslova,
- sigurnost u poslovanju, tj. primjene potrebnih mjera osiguranja protiv raznovrsnih rizika,
- ekspeditivnosti u poslovanju i pridržavanje utvrđenih rokova izvršenja pojedinih faza vanjskotrgovinskog posla i dr .

Međunarodna trgovina podrazumijeva izvoz proizvoda ili usluga u druge zemlje te uvoz proizvoda ili usluga iz drugih zemalja. Najčešće se uvoze sirovine, repromaterijal, energija i finalni proizvodi za koje bi se u domaćoj proizvodnji trošilo više resursa ili koji se uopće ne mogu proizvoditi, a putem izvoza se utječe na povećanje proizvodnosti, ekonomičnosti i zaposlenosti te dolazi do porasta dohotka nacionalne ekonomije. (Petričević, 2015.)

Dakle, ne postoji zemlja koja bi se mogla potpuno sama uzdržavati jer je svaka zemlja ovisna o razmjeni roba i usluga s inozemstvom, što se ponajviše odnosi na zemlje u razvoju. Ključni vanjskotrgovinski tokovi odvijaju se između privrednih subjekata dvaju (ili više) zemalja; uvoznika i izvoznika što se može vidjeti na slici 1.

Slika 1: Ključni vanjskotrgovinski tokovi

Izvor: Lolić i Čipčić, M. (2015): Međunarodna ekonomija. Sveučilište u Splitu.

4.1.1. Preduvjeti i razlozi nastanka razmjene

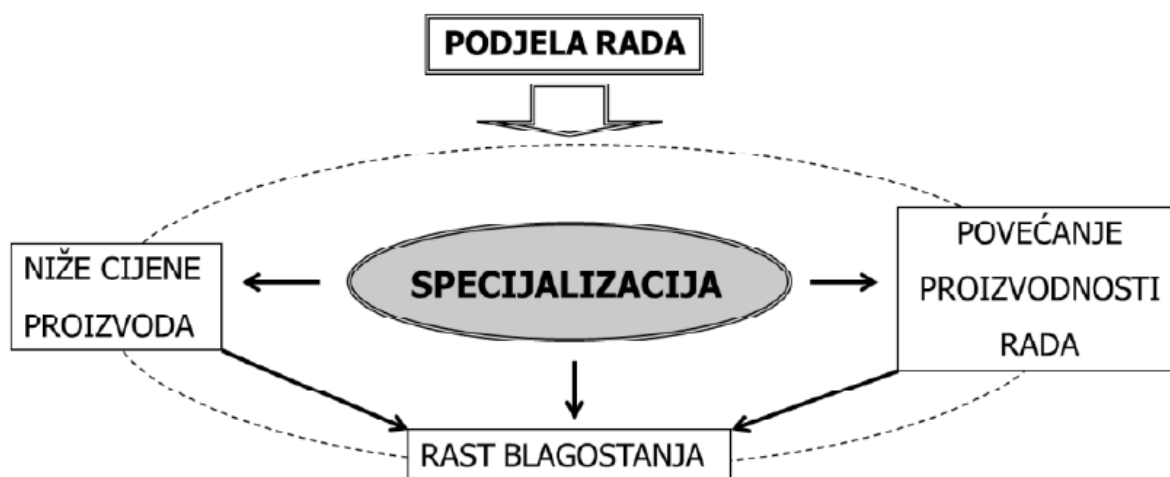
Kako bi došlo do realizacije razmjene, kako s nacionalnog, tako i s međunarodnog aspekta, moraju biti zadovoljeni određeni preduvjeti od kojih se ističu nužan i dovoljan uvjet. Nužan uvjet podrazumijeva postojanje dvaju partnera i dvaju dobara, no to nije dovoljno da bi se realizirala razmjena. Realizacija razmjene podrazumijeva, uz nužan uvjet, i spremnost obaju partnera na razmjenu što je dovoljan uvjet koji proizlazi iz racionalnih očekivanja partnera prilikom procesa razmjene koji pristaju na međusobnu razmjenu očekujući od nje određenu korist.

Povijesno gledano mogu se definirati tri ključna kriterija koja su omogućila razvoj međunarodne trgovine , a to su (Lolić Čipčić, 2015.):

- društvena podjela rada,
- privatno vlasništvo,
- višak proizvoda.

Društvena podjela rada i specijalizacija dovela je do porasta blagostanja odnosno stvaranja proizvodnih viškova koji omogućuju trgovanje. Specijalizacija u radnom procesu predstavlja podjelu radnog procesa na faze, odnosno segmente od kojih je za svaku fazu zadužen poseban broj zaposlenih ili poslovnih jedinica čime se postiže znatan rast proizvodnosti koji se može mjeriti kroz povećanje broja proizvoda (ili usluga) koje isti broj zaposlenih proizvodi, a koji je direktna posljedica isključivo preraspodjele radnih zadataka. Ovakav rast produktivnosti dovodi do pojeftinjenja rada kao proizvodnog inputa, a omogućuje i niže cijene proizvoda što se očituje kroz rast blagostanja.

Na slici 2 vidljivi su učinci društvene podjele rada.

Slika 2: Učinci društvene podjele rada

Izvor: Lolić Čipčić, M. (2015): Međunarodna ekonomija. Sveučilište u Splitu.

Uz podjelu rada, privatno vlasništvo predstavlja ključan preduvjet realizacije trgovine, što se prvenstveno očituje u pravnom smislu, a potom i ekonomskom. Da bi mogli prodati nešto, morate to i posjedovati, a s druge strane povijest je nerijetko ukazala na manjkavosti sustava javnog vlasništva.

Naposljetku, kako bi postojao temelj za realizaciju trgovine potrebno je i raspolagati viškom proizvoda koji ste spremni razmijeniti.

4.1.2. Subjekti u međunarodnoj razmjeni

U međunarodnoj razmjeni sudjeluju brojni subjekti koji se mogu kategorizirati u odnosu na različite kriterije, a može ih se razvrstati na sljedeći način (Lolić Čipčić, 2015.):

- Unatoč tome što se države mogu javiti kao kupci ili prodavatelji u procesu međunarodne razmjene, one ipak čine manji udio gledajući ukupnu svjetsku razmjenu. Najveći udio trgovine otpada na poslovne subjekte, proizvodna i uslužna poduzeća, iz različitih zemalja. Uz navedene sudionike, u međunarodnoj razmjeni sudionici mogu biti i fizičke osobe pri čemu na međunarodnom tržištu mogu nastupati samostalno (direktno) ili indirektno preko zastupnika (agenta).

- Kada se govori o međunarodnim financijama, odnosno o sudionicima na tržištu kapitala, novca i deviza, kao najvažniji sudionici javljaju se banke, investicijski fondovi, osiguravajuća društva i sl. Ovdje se ponovno javljaju i države koje se na međunarodnom tržištu mogu zaduživati, ali i davati kredite. Kad je riječ o bankama, banke koje sudjeluju u međunarodnim kretanjima su privatne banke, ali i razvojne banke, poput Europske banke za obnovu i razvitak (*EBRD – European Bank for Reconstruction and Development*).
- Cijelu priču vezanu uz sudionike razmjene zaokružuju međunarodne institucije koje se mogu promatrati kao katalizatori u međunarodnoj razmjeni: njihov je ključni zadatak, primarno kroz donošenje unificiranih okvira za međunarodnu razmjenu, ubrzati i olakšati sam postupak međunarodne razmjene. Primjer takove institucije, koja je isključivo usmjerena na međunarodnu trgovinu, je Svjetska trgovinska organizacija (*WTO – World Trade Organization*).

4.2. Uvoz kao dio vanjskotrgovinskog poslovanja

Međunarodna trgovina podrazumijeva izvoz proizvoda ili usluga u druge zemlje te uvoz proizvoda ili usluga iz drugih zemalja. Najčešće se uvoze sirovine, repromaterijal, energija i finalni proizvodi za koje bi se u domaćoj proizvodnji trošilo više resursa ili koji se uopće ne mogu proizvoditi, a putem izvoza se utječe na povećanje proizvodnosti, ekonomičnosti i zaposlenosti te dolazi do porasta dohotka nacionalne ekonomije. (Petričević, 2015.)

Dakle, ne postoji zemlja koja bi se mogla potpuno sama uzdržavati jer je svaka zemlja ovisna o razmjeni roba i usluga s inozemstvom, što se ponajviše odnosi na zemlje u razvoju. Uvozom se zadovoljava potražnja za reprodukcijom materijalom, strojevima, aparatima, uređajima i raznovrsnim gotovim proizvodima, a izvoz ima višestruku važnost budući da zemlja koja ne izvozi nema devize potrebne za uvoz proizvoda i korištenje usluga iz inozemstva. Bez deviza ne mogu se uvoziti proizvodi, oprema, tehnologija te znanje potrebno za razvoj zemlje. (Levačić, 2014.)

Prilikom proučavanja uvoza može se uočiti sljedeće (Lolić Čipčić, 2015.):

- Gospodarstva uvoze sve više intermedijarnih dobara i usluga kako bi proizveli kako za domaće tako i za inozemno tržište pri čemu postoji pozitivna povezanost između uvoza istih i porasta izvoza; što je više gospodarstvo integrirano u međunarodne proizvodnje lance, time mu i više raste izvoz.
- Učinkovit pristup uvoznim intermedijarnim dobrima omogućuje tvrtkama porast efikasnosti i omogućuje održavanje njihove razine konkurentnosti u svjetskim razmjerima.
- Zemlje koje bi mogle proizvoditi određene proizvode, to ne rade, već ih uvoze, a s druge se strane fokusiraju na određene „strateške“ grupacije proizvoda koje izvoze. Pored toga uobičajeno je da zemlje čak uvoze i proizvode koje same proizvode.
- Kod poslova redovitog uvoza domaći kupac – uvoznik, uvozi robu iz carinskog područja druge zemlje u domaće carinsko područje i tu robu plaćamo deviznim sredstvima prema odredbama ugovora.

Osnovne koristi od uvoza su (Lolić Čipčić, 2015.):

- nabava proizvodnih elemenata potrebnih za nesmetano odvijanje proizvodnje,
- pribavljanje investicijske opreme za gradnju i proširenje proizvodnih kapaciteta u zemlji,
- bolja opskrbljenost domaćeg tržišta putem uvoza robe široke potrošnje,
- mogućnost pristupa najnovijim tehnološkim dostignućima,
- jačanje konkurencije i snižavanje prodajnih cijena i dr.

Uvoz pozitivno ovisi o dohotku, jer veći dohodak povećava domaću potražnju i za domaćim i za uvoznim dobrima. Međutim ovisi i o realnom tečaju ε : što je veća cijena stranih dobara u odnosu na cijenu domaćih proizvoda, to je i manja domaća potražnja za inozemnim dobrima u odnosu na domaću potražnju za domaćim dobrima, pa imamo (<http://web.efzg.hr>):

$$IM = IM(Y, \varepsilon)$$

(+, -)

Uvoz (IM) je u pozitivnom odnosu sa domaćim proizvodom i u negativnom odnosu sa realnim tečajem. Kada ε (realni tečaj) raste, tada IM pada, ali ne znamo što se događa sa vrijednošću uvoza εIM .

4.3. Izvoz kao dio vanjskotrgovinskog poslovanja

Redoviti je izvozni posao svaka trgovinska transakcija kod koje se prodavatelj robe nalazi u zemlji, a kupac u inozemstvu. Pri tome prodavatelj izvozi robu iz domaćeg carinskog područja u carinsko područje kupca i njenu vrijednost naplaćuje u deviznim sredstvima plaćanja koje se unose u zemlju. (Lolić Čipčić, 2015.) Ukoliko postoji višak određenog dobra unutar određene zemlje (proizvodnja nadmašuje potrošnju) ili mu je cijena niža (ili maksimalno jednaka) u odnosu na inozemno tržište, a potražnja za istim postoji u drugoj zemlji onda će se spomenuto dobro izvoziti. Motiv za izvoz se javlja i onda kada je promatrano dobro skuplje u inozemstvu, odnosno, ako ekonomski subjekt vidi bolju priliku za zaradom u inozemstvu u odnosu na nacionalno tržište.

Osnovne koristi od izvoza su (Lolić Čipčić, 2015.):

- multiplikativni učinak na domaću proizvodnju,
- veća zaposlenost domaćih kapaciteta i radne snage,
- rast bruto domaćeg proizvoda,
- rast standarda domaćeg stanovništva,
- doprinos gospodarskom razvitku zemlje,
- devizni priljev i pozitivan učinak na bilancu plaćanja i dr.

Izvoz je u pozitivnom odnosu sa inozemnim proizvodom i sa realnim tečajem (<http://web.efzg.hr>):

- Rast inozemnog proizvoda povećava potražnju u inozemstvu za svim dobrima, pa tako i našim, te naš izvoz raste.

- Povećanje realnog tečaja, tj. porast relativne cijene inozemnih dobara iskazane u našim dobrima čini naša domaća dobra atraktivnijima što rezultira rastom našeg izvoza.

Kako bi izvoz za pojedini subjekt bio faktor razvoja, važno je zadovoljiti sljedeće pretpostavke: poznato inozemno tržište, usklađen proizvodni program s tržišnim zahtjevima, slobodnije međunarodno tržište, veća produktivnost rada, realan devizni tečaj i dobar izvozni marketing. (Lolić Čipčić, 2015.)

4.4. Izravna strana ulaganja

Investicije se nalaze u okviru primarnih ciljeva svake gospodarske politike zbog velike važnosti za budući razvitak zemlje, daljnje restrukturiranje i modernizaciju gospodarstva. Ulaganje se definira kao obveza tekućih financijskih sredstava kako bi se postigla veća dobit u budućnosti. Bavi se onim što se zove domena nesigurnosti. Iz te definicije važno je vrijeme i budućnost jer nastaju dva važna elementa ulaganja. (Benić, 2016.) Dakle, informacije koje mogu pomoći oblikovati viziju o stupnju sigurnosti u statusu ulaganja u budućnosti su iznimno značajne. Iz ekonomske perspektive, investicija i štednja su različiti; štednja je poznata kao ukupna zarada koja se ne troši, bez obzira na to je li investirana za postizanje većih povrata ili ne. Potrošnja se definira kao ukupni trošak robe i usluga koja se koristi za njegovo zadovoljenje potreba tijekom određenog razdoblja. Vrijednosti ulaganja ili štednje, kao i potrošnja, mogu biti određene na makroekonomskoj razini, ili na individualnoj razini, kroz različite statističke metode. (Grgić i Bilas, 2008.)

Također, trendovi u svijetu ukazuju na važnost tehnološkog napretka, znanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja kao i drugih čimbenika kvalitete koji su postali generatori rasta uzrokujući stalne promjene na putu razvoja i podizanja nacionalne konkurentnosti i poticanja investicija. Također, investicije se karakteriziraju kao svako ulaganje koje će donijeti korist tek u budućnosti. Tu se radi o žrtvi u obliku proizvodnih resursa. Ti resursi se podnose u sadašnjosti kako bi se korist povećala u budućnosti. Investicije se dijele na ulaganje u financijski oblik ili ekonomski oblik imovine. Pod financijskim oblicima spada korištenje monetarnom imovinom. Ona će u budućnosti donijeti prihod, bilo da će se vratiti uvećana

nakon što je plasirana ili da će biti prodana po većoj cijeni od nabavne. Ulaganja u dobra koja se koriste s ciljem da u budućnosti stvore materijalno bogatstvo s vidljivim rezultatima (npr. tvornica), nazivamo ekonomskim oblicima imovine. (Sisek, 2005.)

Inozemna ulaganja podrazumijevaju sve vrste ulaganja stranih pravnih i fizičkih osoba u gospodarske djelatnosti neke zemlje. Prema definiciji Međunarodnog monetarnog fonda, inozemno izravno ulaganje (engl. *Foreign Direct Investment* – FDI), dugotrajno je ulaganje koje se događa kada inozemni ulagač (nerezident) posjeduje 10 % ili više vlasničkog udjela gospodarskog subjekta (rezidenta) u nekoj zemlji. (Grgić et al., 2012.)

Takav način poslovanja na stranom tržištu zahtijeva od poduzeća osnivanje vlastitih podružnica u stranim zemljama, što se može postići na dva načina (Marić i Matić, 2018.):

- Putem otvaranja novih poduzeća (vlastitih podružnica) na stranom tržištu, odnosno preuzimanjem tzv. *greenfield* investicija, neko poduzeće postaje multinacionalna kompanija.
- Preuzimanjem (kupnjom) postojećih poduzeća na međunarodnom tržištu (engl. *acquisition*), prilikom čega se najčešće radi o strateškoj kupnji nekog manjeg lokalnog poduzeća samo zbog stjecanja prava i pozicije domaćih konkurenata.

Kada se govori o tržišno orijentiranim ulaganjima, multinacionalne kompanije na inozemna tržišta ulažu kako bi pronašli nove kupce dobara i usluga. Multinacionalnu kompaniju čini grupa ekonomskih jedinki koje neovisno o pravnom obliku ili sektoru poslovanja djeluju u dvije ili više zemalja, i to u sustavu odlučivanja koji omogućava da se uz pomoć jednog ili više centara odlučivanja vodi konkretna politika i zajednička strategija. Te su jedinice povezane vlasničkim vezama ili na neki drugi način, tako da jedna ili više njih mogu imati znatni utjecaj na poslovanje ostalih, osobito kad je riječ o raspodjeli znanja, resursa i odgovornosti. (Dabić, 2007.) Može se uočiti da značajnu ulogu u procesu globalne ekonomije imaju multinacionalne kompanije. Naime, one utječu i šire svoju moć na sve države pa nijedna ne može izbjeći "globalno traženje". Investicijske odluke navedenih kompanija donose se na globalnoj razini, prenoseći kapital ili resurse iz jedne zemlje u drugu, utječući na (ne)zaposlenost milijuna ljudi i stupanj ekonomske aktivnosti u pojedinim državama iz čega se jasno vidi njihova uloga u procesu globalizacije. Dakle, multinacionalne kompanije imaju značajan utjecaj na tokove svjetskih gospodarskih procesa. One uključuju u svoje poslovanje

milijune ljudi iz svih krajeva svijeta koji su međusobno povezani unatoč velikim udaljenostima. Samim time one nadziru planetarne resurse, kapital i tehnologiju te se tim putem širi gospodarstvo bez granica i posluje se kao da nema gospodarskih i političkih barijera.

Resursno orijentirana ulaganja postaju sve učestalija budući da se putem njih multinacionalnim kompanijama pruža prilika za preuzimanjem specifičnih resursa uz niže troškove.

Pristup obrazovanoj i kvalificiranoj radnoj snazi često se spominje kao motiv inozemnog ulaganja. Protekom vremena se pokazalo da niži troškovi rada u nekoj zemlji povećavaju vjerojatnost inozemnih ulaganja. Osnovni motivi za ulaganja temeljena na maksimiziranju efikasnosti su povećanje efikasnosti ulaganja iskorištavanjem koristi ekonomije obujma ili koristi od zajedničkog vlasništva. Taj tip ulaganja obično slijedni nakon resursno ili tržišno orijentiranih inozemnih ulaganja. Cilj takvog ulaganja je iskorištavanje različitih povoljnih uvjeta, kulturnih čimbenika, tržišne strukture. Strateški orijentirana ulaganja najčešće dolaze u obliku suradnje s drugom kompanijom, a poduzeća se u upuštaju u ovakav oblik ulaganja kako bi se zaštitila od konkurencije ili izgradila bolji položaj na tržištu. (Marić i Matić, 2018.)

Inozemna izravna ulaganja mogu se podijeliti u nekoliko skupina i to ovisno o svrsi, cilju te motivu ulaganja. Iz gledišta zemlje podrijetla, FDI se dijeli na sljedeća ulaganja (Marić i Matić, 2018.):

- Horizontalna ulaganja – cilj ovih ulaganja je horizontalno širenje međunarodne proizvodnje jednakih ili sličnih proizvoda kao u matičnoj zemlji. To su ulaganja u inozemstvo radi osnivanja novog ili kupovine postojećeg poduzeća koje će replicirati cjelokupnu postojeću proizvodnju investitora.
- Vertikalna ulaganja imaju za cilj nabaviti jeftinije sirovine, odnosno približiti se potencijalnim kupcima na inozemnim tržištima putem preuzimanja distribucijskih centara. Također, ulaganje u inozemstvo u cilju osnivanja ili kupovine poduzeća koje će proizvoditi dio ili dijelove nekog složenog proizvoda naziva se vertikalnim ulaganjem.

Prema smjeru ulaganja razlikuju se (Marić i Matić, 2018.):

- Unutarnja ulaganja postoje kada se inozemni kapital ulaže u domaće resurse i ona se potiču subvencijama, poreznim olakšicama, zajmovima, ukidanjem ograničenja pri ulasku inozemnim ulagačima.
- Vanjska ulaganja su ona ulaganja kod kojih se domaći kapital ulaže u inozemstvo.

Prema cilju ulaganja postoje:

- *greenfield* izravna ulaganja - predstavljaju najpoželjniji oblik inozemnih ulaganja jer stvaraju novi proizvodni kapacitet i posljedično tome nova radna mjesta, omogućuju prijenos tehnologije i znanja, a mogu voditi stvaranju povezanosti s globalnim tržištem jer je inozemni ulagač obično neka multinacionalna kompanija.
- *brownfield* izravna ulaganja – predstavljaju osnivanje poduzeća u stranoj zemlji. Glavna prednost osnivanja takvih poduzeća je brz i lak pristup inozemnom tržištu. Nedostatak takvih ulaganja očituje se u mogućim sukobima između poduzeća partnera. Često zemlje imaju zahtjevne i dugotrajne administrativne procedure ulaska na tržište, što uvelike može obeshrabriti odluku o spajanju i preuzimanju.

5. ODREDNICE VANJSKE TRGOVINE EUROPSKE UNIJE

Nastavak rada govori o odrednicama vanjske trgovine Europske unije. Na samom početku poglavlja dan je kratak uvid u Europsku uniju kao međunarodnu integraciju, a zatim slijede poglavlja o trgovinskoj politici i ciljevima Europske unije te statističkim podacima o vanjskotrgovinskoj razmjeni Europske unije u kojem se detaljno analizira razmjena kroz višegodišnje razdoblje.

5.1. O Europskoj uniji

Europeizacija se intenzivno počinje spominjati u drugoj polovici 1990-ih, a obuhvaća tri ključna pitanja: proces oblikovanja europskih institucija i javnih politika te funkcioniranje političkih procesa na europskoj razini prenošenjem nacionalnih ovlasti na nadnacionalnu razinu (*bottom-up* pristup), izravni i neizravni utjecaj europskih institucija, politika i političkih procesa na nacionalne institucije, politike i političke procese, te ne-državne aktere (*top-down* pristup), te širenje EU izvan postojećih granica, kako u vidu političkog proširenja kroz pristupanje novih država članica, tako i u kulturalnim smislu kroz širenje određenih ideja i standarda na države ne-članice (horizontalni pristup). (Đurman, 2016.)

Iako za europeizaciju ne postoji jedinstvena definicija, u najširem smislu europeizacija se može konceptualizirati na pet načina (Beširević, 2015):

- kao teritorijalna ekspanzija granica EU, odnosno proces proširenja;
- kao institucionalizacija na razini EU, odnosno razvoj europskih institucija upravljanja;
- kao izvoz europskih modela političke organizacije i upravljanja izvan granica Europe;
- kao jačanje 'projekta' europske integracije, odnosno političkog cilja stvaranja ujedinjene i politički jake Europe;
- kao prodiranje institucija EU i njihov utjecaj na nacionalne i subnacionalne sustave upravljanja.

Europska unija predstavlja jednu od najvažnijih ekonomsko – političkih organizacija svijeta. Svojim djelovanjem najviše utječe na Europu, no ni njen utjecaj na ostatak svijeta nije zanemariv. Europska unija je zajednica europskih država nastala 1993. godine kada je stupio na snagu Ugovor iz Maastrichta. Njene institucije su transparentne i demokratične, a pritom opće prioritete EU-a određuje Europsko vijeće, izravno izabrani zastupnici zastupaju građane Europe u Europskom parlamentu, Europska komisija nastoji promicati interese Europske unije kao cjeline, dok interese vlastitih zemalja vlade brane pomoću Vijeća Europske unije.

Svaka od institucija Europske unije ima ulogu u unutarnjem monitoringu europskog integracijskog procesa, no njihova uloga se razlikuje s obzirom na različite integracijske stupove određenim sporazumom iz Maastrichta. Postoje tri stupa u kojima djeluju različite institucije (Grgić i sur., 2012.):

- Prvi stup: temeljen na integraciji,
- Drugi stup: zajednička vanjska i sigurnosna politika,
- Treći stup: pravda i unutarnja pitanja.

Osnovni temelji trgovinske politike EU su multilateralni, bilateralni/regionalni i unilateralni temelj (Grgić i sur., 2012.):

- S multilateralnog aspekta, trgovinska politika treba poticati slobodnu razmjenu na globalnoj razini u skladu s pravilima WTO-a, a istodobno uključivati specifične EU vrijednosti i pravila.
- EU zaključuje bilateralne sporazume s trećim zemljama i regionalnim područjima kako bi došlo do trgovinske ekspanzije, poticanja razvoja te promoviranja regionalnog razvoja.
- Unilateralne mjere se formiraju kao dodatni trgovinski instrument u interesu razvoja i političke stabilnosti u skladu s ključnim prioritetima EU-a.

5.2. Trgovinska politika i ciljevi EU-a

Zajednička trgovinska politika EU-a određena je člankom 207. Ugovora o funkcioniranju Europske unije i isključiva je nadležnost Europske Unije, a temeljena je na jedinstvenim

načelima u trgovinskim odnosima Europske unije sa svijetom, što se posebice odnosi na sljedeće (<http://gd.mvep.hr>):

- zajedničke carinske stope koje proizlaze iz sklopljenih trgovinskih sporazuma,
- komercijalne aspekte prava intelektualnog vlasništva,
- izravna strana ulaganja,
- ujednačavanje mjera liberalizacije trgovine,
- utvrđivanja zajedničke izvozne politike,
- korištenja trgovinskih zaštitnih mehanizama i uklanjanja trgovinskih prepreka.

Zajednička trgovinska politika obuhvaća i određuje bilateralne trgovinske odnose Europske unije s trećim zemljama i multilateralne odnose Europske unije kroz suradnju s multilateralnim organizacijama (Svjetska trgovinska organizacija - WTO).

Komunikacijom Komisije iz 2010. godine pod nazivom „Trgovina, rast i svjetska pitanja” međunarodna trgovina postaje jedan od najznačajnijih stupova strategije Europa 2020., čiji je cilj učiniti Europu „zelenijom” i konkurentnijom. Uz navedeno, strategijom „Trgovina za sve” iz 2015. godine osnažuje se trgovinska politiku Europske unije kao glavnog promicatelja rasta, radnih mjesta i ulaganja. Također, poziva na revitalizaciju WTO-a, na način da navedena organizacija dobije središnju ulogu u razvoju i provedbi pravila, zauzimanjem konkretnijeg pristupa umjesto trenutnog načela „jedinственog paketa” prema kojem se zajednički treba dogovoriti o svim točkama dnevnog reda, te uspostavom „dvorazinskog” mehanizma kojim bi se dijelu članica WTO-a omogućilo da idu dalje u određenom polju, a drugim članicama ostavila mogućnost da se pridruže u kasnijoj fazi. Ipak, Europska unija je nakon zastoja u multilateralnim pregovorima s WTO-om o Razvojnem programu iz Dohe morala pronaći alternativne načine koji bi omogućili bolji pristup tržištima trećih zemalja pa se uvodi niz sveobuhvatnih novih sporazuma o slobodnoj trgovini koji nisu usmjereni samo na ukidanje carina i trgovinu robom već uključuje brojne druge mjere, pri čemu se ističu sljedeći sporazumi (www.europarl.europa.eu):

- Sporazum nove generacije o slobodnoj trgovini potpisan je s Južnom Korejom, a nakon ratifikacije u Europskom parlamentu počeo se privremeno primjenjivati u srpnju 2011., a službeno je stupio na snagu u prosincu 2015.

- O novoj politici svjedoče i Višestrani trgovinski sporazum EU-a i Perua, Kolumbije i kasnije Ekvadora koji se privremeno primjenjuje od 2013.
- Sporazum o pridruživanju EU-a sa zemljama Srednje Amerike čiji se trgovinski stup privremeno primjenjuje od 2013.
- Sveobuhvatni ekonomski i trgovinski sporazum između EU-a i Kanade koji se privremeno primjenjuje od rujna 2017.
- Sporazum o slobodnoj trgovini između EU-a i Singapura, (pregovori su završeni 2014.).
- Sporazum o slobodnoj trgovini između EU-a i Vijetnama (pregovori su završeni krajem 2015.).
- Sporazum o slobodnoj trgovini s Japanom i dalje predstavlja strateški prioritet, a pregovori su završeni u prosincu 2017.
- Pregovori s SAD-om o Transatlantskom partnerstvu za trgovinu i ulaganja (TTIP) su obustavljeni, a EU je u procesu pregovaranja s drugim ključnim partnerima.
- Pregovori o trgovinskom sporazumu s članovima osnivačima Mercosura smatraju se važnim polazištem za bolji pristup tržištu Južne Amerike.
- EU je također započeo pregovore o sporazumima o slobodnoj trgovini s Indonezijom i Tunisom te se zalaže za početak pregovora s Filipinima, Australijom i Novim Zelandom. Pregovori s Malezijom, Tajlandom i Indijom nastaviti će se čim se za to stvore povoljni uvjeti.
- EU je također pokrenuo pregovore o zasebnim bilateralnim ugovorima o ulaganju s Kinom i Mjanmarom te će razmotriti mogućnost pokretanja sličnih pregovora s Tajvanom i Hong Kongom.
- Pokretanje pregovora s Iranom razmotrit će se nakon njegova pristupanja WTO-u.

Prethodno navedeni sporazumi mogu donijeti značajne koristi. Prosječna carinska stopa na izvoz iz EU-a trebala bi se smanjiti za otprilike 50 %, a procjenjuje se da će sporazumi o slobodnoj trgovini pridonijeti gospodarskom rastu EU-a s dodatnih 2 % BDP-a . Međutim, dovršenje pregovora o tim sporazumima može potrajati nekoliko godina.

Zajednička trgovinska politika Europske unije okarakterizirana je sljedećim povlasticama koje imaju zemlje članice (<http://europski-fondovi.eu>):

- Antidampinške mjere predstavljaju jedan od osnovnih mehanizma trgovinske politike EU, a donose se u cilju zaštite EU tržišta i domaćih proizvođača od dampinškog uvoza robe iz trećih zemalja.
- Sniženje carina biti jedino moguće zatražiti putem instituta tarifnih suspenzija/kvota, koje su posebna gospodarska mjera u EU, usmjerena ka jačanju konkurentnosti industrije putem omogućivanja nabave sirovina potrebnih za proizvodnju uz sniženu ili nultu stopu carine.
- Opći sustav povlastica je sustav kojim razvijene zemlje jednostrano odobravaju carinske povlastice zemljama u razvoju i najnerazvijenijim zemljama. Ciljevi Općeg sustava povlastica su jačanje gospodarstava zemalja u razvoju i najnerazvijenijih zemalja kroz povećanje njihovog izvoza, promociju njihove industrijalizacije i ubrzanje njihovog gospodarskog razvoja.
- Market Access Strategy je alat/mehanizam kojim Europska unija pruža informacije radi osiguravanja djelotvornijeg pristupa EU tvrtkama na trećim tržištima. Postoje dva osnovna pristupa trećim tržištima i to kroz ukidanje trgovinskih prepreka, te pružanje informacija o uvjetima pristupa trećim tržištima /zemlje izvan EU.

Nastavak rada daje detaljni uvid u analizu statističkih podataka o vanjskotrgovinskoj razmjeni Europske unije.

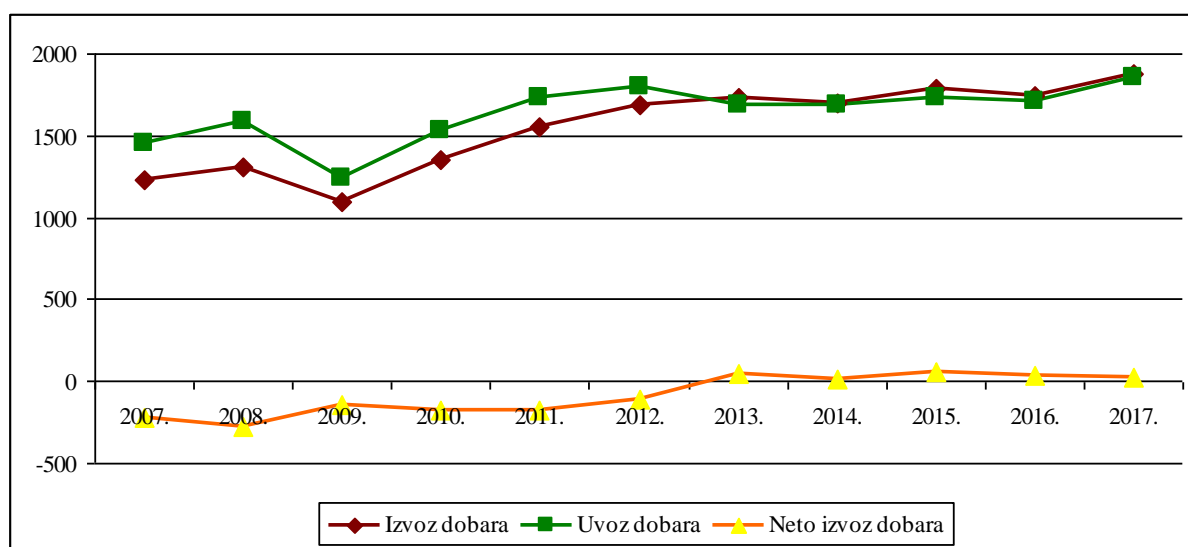
5.3. Statistički podaci o vanjskotrgovinskoj razmjeni Europske unije

Analiza dostupnih statističkih podataka započinje tablicom 1 i grafikonom 1 koji prikazuju izvoz i uvoz dobara Europske unije od 2007. do 2017. godine.

Tablica 1: Izvoz i uvoz dobara EU-a od 2007. do 2017. godine (u mlrd. eura)

	Izvoz dobara	Uvoz dobara	Neto izvoz dobara
2007.	1234,5	1450,3	-215,8
2008.	1309,1	1585,2	-276,1
2009.	1094	1235,6	-141,6
2010.	1354,1	1531,5	-177,4
2011.	1554,5	1730	-175,5
2012.	1684,9	1798,8	-113,9
2013.	1736,5	1687,7	48,8
2014.	1703,8	1692,8	11
2015.	1790,5	1730,5	60
2016.	1745,9	1713,4	32,5
2017.	1879,2	1858,6	20,6

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

Grafikon 1: Izvoz i uvoz dobara EU-a od 2007. do 2017. godine (u mlrd. eura)

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

Promatrajući prethodnu tablicu i grafikon koji daje jasniji prikaz podataka iz tablice vidljivo je da na početku promatranog razdoblja uvoz i izvoz osciliraju, a do njihovog osjetnog pada

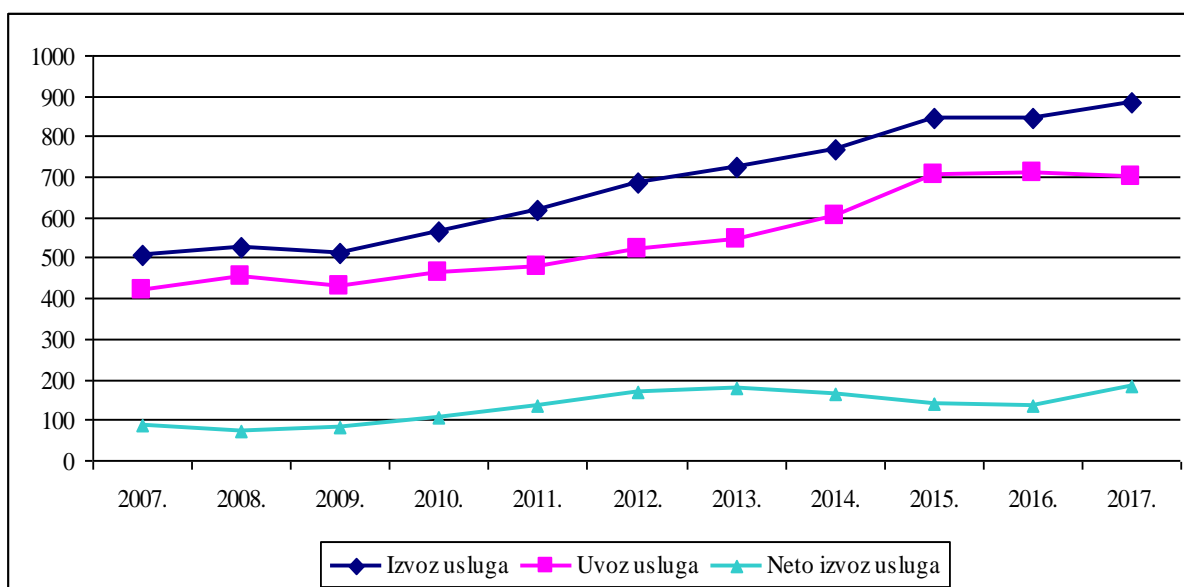
dolazi u 2009. godini uslijed utjecaja financijske krize koja zahvaća cijeli svijet i za sobom povlači probleme poput smanjenja BDP-a i proizvodnje, povećanja nezaposlenosti, zatvaranja radnih mjesta i sl. što u konačnici dovodi i do smanjenja uvoza i izvoza. Nakon krizne 2009. godine situacije se popravljaju te slijedi rast uvoza i izvoza do 2012. godine. Također, važno je naglasiti da je do 2012. godine uvoz dobara u Europsku uniju bio veći od izvoza što je predstavlja negativni saldo trgovinske bilance. No nakon 2012. godine stanje se popravljaju te je izvoz od 2013. do 2017. godine veći od uvoza dobara, što dovodi do pozitivnog neto izvoza. Vrijednosti izvoza i uvoza pri kraju promatranog razdoblja neznajčajno osciliraju.

Izvoz i uvoz usluga EU-a od 2007. do 2017. godine prikazan je tablicom 2 i grafikonom 2.

Tablica 2: Izvoz i uvoz usluga EU-a od 2007. do 2017. godine

	Izvoz usluga	Uvoz usluga	Neto izvoz usluga
2007.	506,1	419,1	87
2008.	525,3	454	71,3
2009.	512,2	429,1	83,1
2010.	566,7	462	104,7
2011.	616,1	480,5	135,6
2012.	687,1	519,8	167,3
2013.	723,4	543,7	179,7
2014.	768,5	604,3	164,2
2015.	847,5	705,1	142,4
2016.	844,9	711,8	133,1
2017.	881,8	698,6	183,2

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

Grafikon 2: Izvoz i uvoz usluga EU-a od 2007. do 2017. godine

Izvor: vlastiti uradak prema: European Comission (2018): Trade Statistical Guide

Iz prethodne tablice vidljivo je da je kod izvoza i uvoza usluga bolje stanje negoli kod razmjene dobara. Naime, u svakoj od promatranih godina zabilježen je pozitivan neto izvoz, odnosno veći izvoz usluga od uvoza. Također, može se uočiti da se kroz desetogodišnje razdoblje izvoz i uvoz kontinuirano povećavaju što svakako predstavlja pozitivan trend.

Uz izvoz i uvoz dobara na razini Europske unije zanimljivo je vidjeti i uvoz i izvoz njenih najrazvijenijih članica, a prije analize njihove vanjskotrgovinske razmjene, u tablici 3 je dan uvid u njihove opće odrednice.

Tablica 3: Odrednice najrazvijenijih članice EU-a

DRŽAVA	BROJ STANOVNIKA	POVRŠINA U KM2	BDP U BILIJUNIMA \$	BDP PO STANOVNIKU
Ujedinjeno Kraljevstvo	63,18 milijuna	241,930	2,44	35,049.59
Njemačka	81,15 milijuna	348,770	3,40	34,065.12
Francuska	65,95 milijuna	547,660	2,61	31,161.17
Italija	61,48 milijuna	294,140	2,01	29,393.12

Izvor: vlastiti uradak prema: <http://www.nationmaster.com/country-info/groups/Group-of-7-countries-%28G7%29>

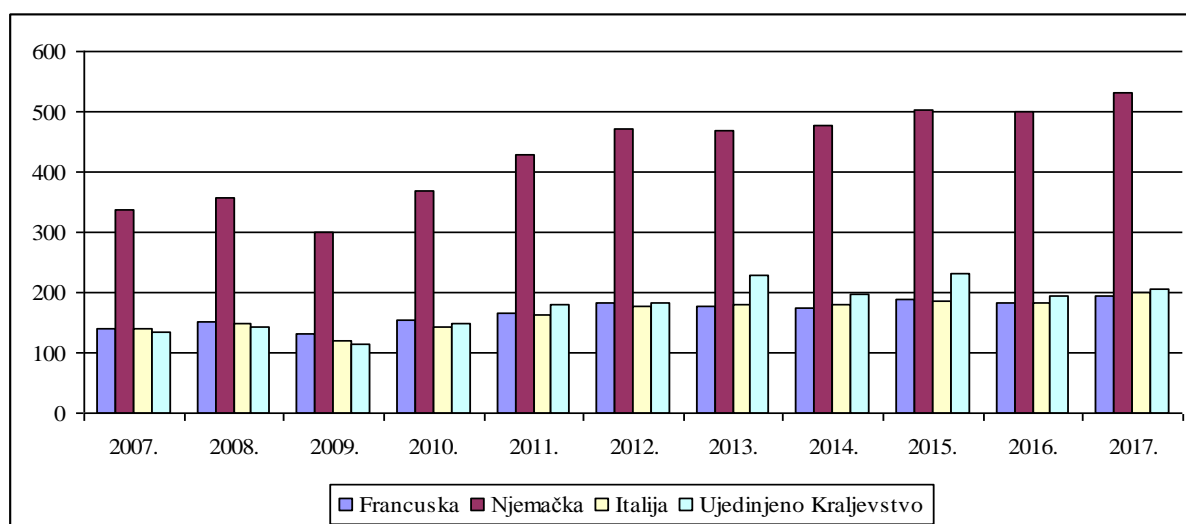
Promatrajući broj stanovnika, površinu zemalja, te odrednice BDP-a može se uočiti da Ujedinjeno Kraljevstvo, Njemačka, Francuska i Italije predstavljaju najrazvijenije zemlje Europske unije, ali i jedne od najrazvijenijih zemalja svijeta. Od promatranih zemalja najveći BDP ima Njemačka, dok je najuspješniji s aspekta BDP-a po stanovniku Ujedinjeno Kraljevstvo. Uvid u vanjskotrgovinsku razmjenu navedenih zemalja daje nastavak rada.

Tablica 4 i grafikon 3 prikazuju izvoz dobara najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017.

Tablica 4: Izvoz dobara najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd. eura)

	Francuska	Njemačka	Italija	Ujedinjeno Kraljevstvo
2007.	140,3	337	139,8	135,7
2008.	150,9	357,7	148,7	142,5
2009.	130,3	300	121,4	114,4
2010.	154,2	367,7	141,9	148,1
2011.	167,1	428,9	163	181
2012.	181,7	471	178,3	183
2013.	177,6	469,4	180,4	229,8
2014.	174,3	476,4	180	198,2
2015.	187,8	503	186,3	230,5
2016.	183,8	499,7	183,9	194,5
2017.	195	532,1	199	204,6

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

Grafikon 3: Izvoz dobara najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura)

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

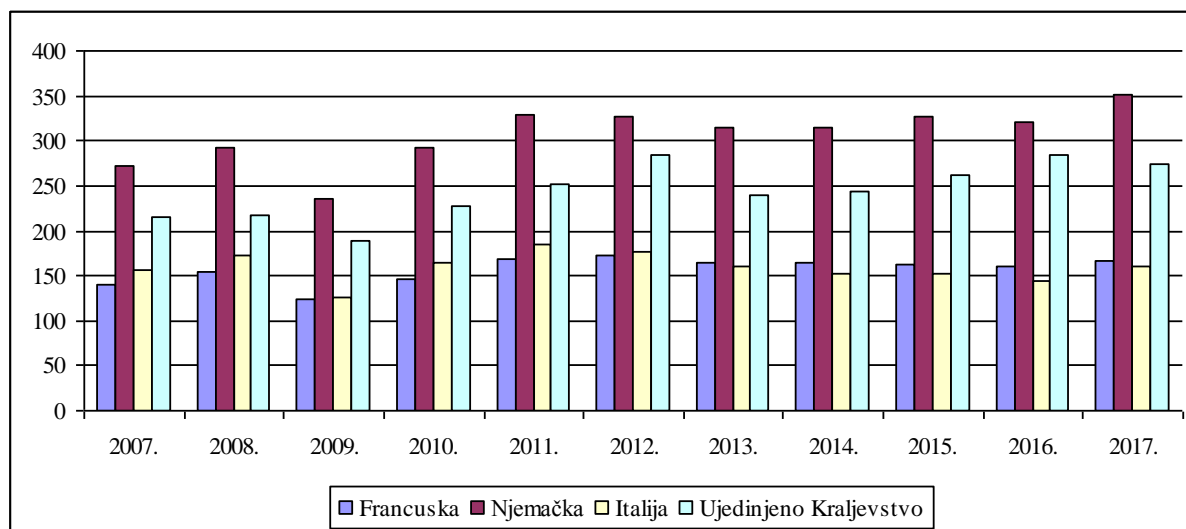
Iz prethodno navedene tablice i grafikona može se uočiti da je od promatranih zemalja s aspekta izvoza dobara najuspješnija Njemačka čija vrijednost izvoza daleko premašuje izvoz ostalih promatranih zemalja kroz svaku od analiziranih godina. Također, može se uočiti da je u svakoj zemlji najmanja vrijednost izvoza dobara zabilježena u kriznoj 2009. godini, nakon čega se bilježi pozitivan trend odnosno kontinuiran porast izvoza.

Tablica i grafikon u nastavku prikazuju uvoz dobara najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. godine.

Tablica 5: Uvoz dobara najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura)

	Francuska	Njemačka	Italija	Ujedinjeno Kraljevstvo
2007.	140,2	271,8	156,5	215,6
2008.	154,9	292,2	171,9	217,5
2009.	123,2	234,6	125,4	188,2
2010.	145,4	292,1	164,5	227
2011.	168,7	329	184,2	252,4
2012.	172,9	327,6	177,5	283,4
2013.	165,4	314,3	160,8	239,4
2014.	164,6	313,8	153	244,3
2015.	163	326	153,1	261,7
2016.	159,7	321,4	144,3	284,3
2017.	167,2	350,9	159,8	274,2

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

Grafikon 4: Uvoz dobara najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura)

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

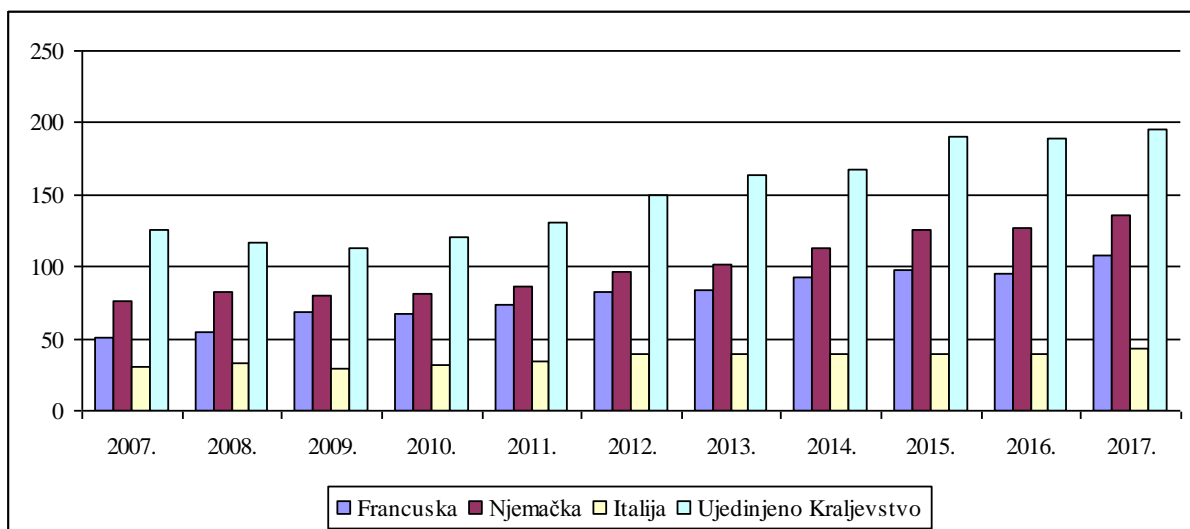
Kao i u slučaju izvoza, najveću vrijednost kroz svaku od promatranih godina bilježi Njemačka. Nakon nje slijedi Ujedinjeno Kraljevstvo, dok vrijednost uvoza Francuske i Italije oscilira kroz godine. Također, ne može se uočiti određen trend već se kroz cijelo promatrano razdoblje uočavaju oscilacije, no ne značajne.

Izvoz usluga najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. prikazan je tablicom 6 i grafikonom 5.

Tablica 6: Izvoz usluga najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura)

	Francuska	Njemačka	Italija	Ujedinjeno Kraljevstvo
2007.	51,1	76,2	30	125,5
2008.	54,3	82,8	32,6	116,2
2009.	68,8	80	28,9	113,4
2010.	67,2	81,7	31,7	120,9
2011.	73,5	86,6	34,2	130,1
2012.	82,2	96,4	39,5	149,3
2013.	84	100,9	39,3	164,1
2014.	93	112,4	39,3	167,7
2015.	97,9	125,1	39,3	190
2016.	95,8	126,4	39,2	189,2
2017.	1078,5	135,7	42,8	195,4

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

Grafikon 5: Izvoz usluga najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura)

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

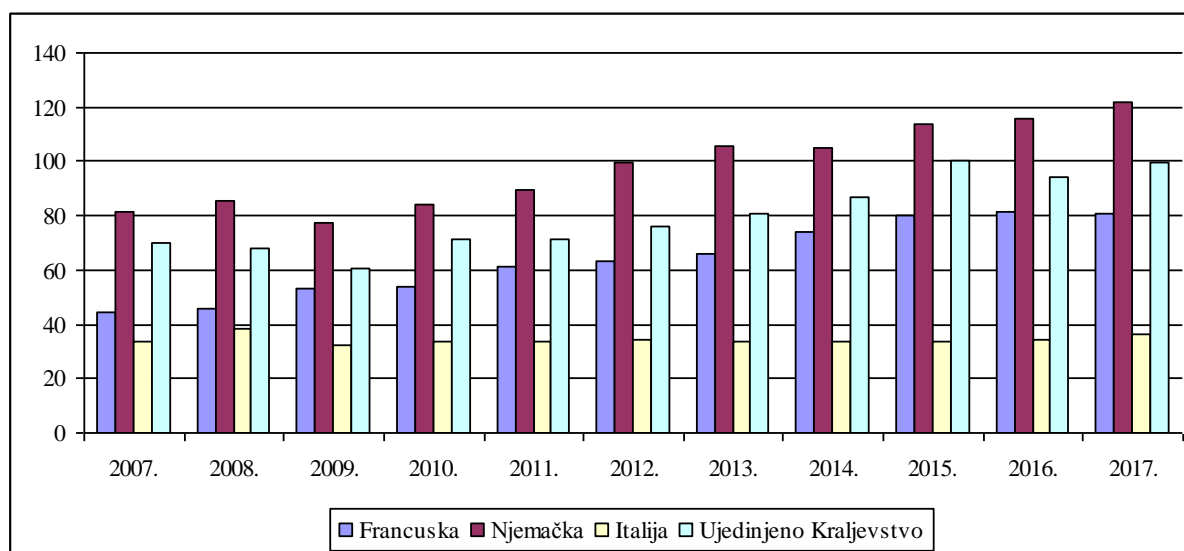
Kod izvoza usluga, od promatranih zemalja najbolje rezultate bilježi Ujedinjeno Kraljevstvo koje kroz svaku od promatranih godina bilježi značajno veće vrijednosti izvoza od ostalih zemalja. Najmanje vrijednosti izvoza usluga bilježi Italija. Također, iz grafikona se može uočiti da se u razdoblju od 2009. do 2017. godine bilježi kontinuiran porast izvoza usluga u promatranim zemljama što je svakako dobar pokazatelj.

Uvoz usluga najrazvijenijih zemalja Europske unije od 2007. do 2017. prikazan je u nastavku.

Tablica 7: Uvoz usluga najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura)

	Francuska	Njemačka	Italija	Ujedinjeno Kraljevstvo
2007.	44,6	81,2	33,4	69,8
2008.	46	85,4	38,4	67,9
2009.	53,5	77,4	32,6	60,6
2010.	53,9	84,2	33,9	71,5
2011.	61,4	89,8	33,5	71,2
2012.	63	99,4	34	76,1
2013.	65,9	106	33,4	81,1
2014.	74,2	104,8	33,4	86,8
2015.	80	113,8	33,5	100,2
2016.	81,5	116,1	34,5	93,9
2017.	80,5	121,7	36,4	99,8

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

Grafikon 6: Uvoz usluga najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura)

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

Najveći uvoz usluga vidljiv je u Njemačkoj, a zatim slijede Ujedinjeno Kraljevstvo, Njemačka i Italija. Također, vidljiv je kontinuiran rast uvoza usluga od 2009. do 2017. godine.

Nakon analize razmjene najrazvijenijih zemalja EU-a, nastavak rada donosi analizu uvoza i izvoza najmanje razvijenih zemalja Europe kroz prikaz udjela uvoza i izvoza u BDP-u odabranih zemalja.

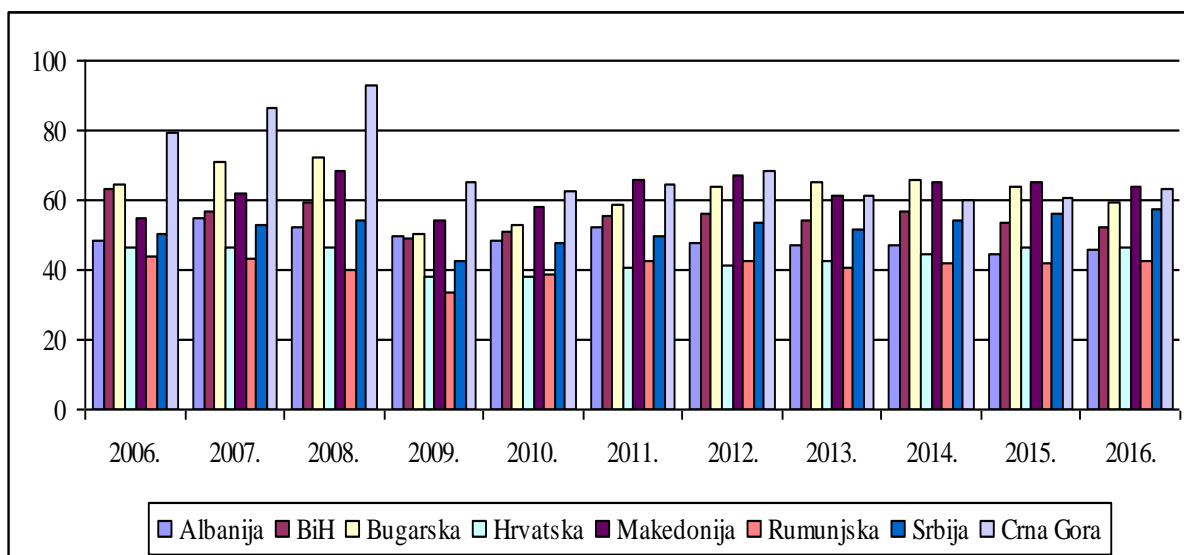
Jugoistočna Europa predstavlja najmanje razvijenu europsku regiju koju su tijekom 90-ih godina 20. stoljeća odlikovali politički i ekonomski problemi. Samim time, zemlje JI Europe su u razdoblju od svega nekoliko godina značajno nazadovale u svom gospodarskom razvoju što je dovelo do velikih razlika u usporedbi sa zemljama srednje i istočne Europe, unatoč tome što s njima dijele sličnu povijest centralno-planske privrede. Za razliku od brojnih europskih zemalja koje početkom 90-ih izlaze iz tzv. tranzicijske depresije i ostvaruju povoljne makroekonomske performanse, zemlje JI Europe ne uspijevaju ostvariti pozitivne stope raste sve do kraja 90ih godina prošlog stoljeća. (Vlahinić-Dizdarević, 2006.)

Tablica 8 i grafikon 7 prikazuju dio uvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine.

Tablica 8: Udio uvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Albanija	48,52	54,79	52,15	49,85	48,56	51,98	47,57	46,96	47,19	44,74	45,82
BiH	63,01	56,46	59,31	48,74	51,27	55,80	55,85	54,13	56,57	53,23	52,30
Bugarska	64,21	70,65	72,30	50,61	53,03	58,69	63,97	65,06	65,96	63,96	59,67
Hrvatska	46,40	46,27	46,52	38,24	38,16	40,87	41,10	42,57	44,42	46,33	46,62
Makedonija	54,76	61,98	68,35	54,37	58,09	66,07	66,84	61,46	64,88	65,03	63,80
Rumunjska	43,99	43,45	40,19	33,78	38,44	42,41	42,44	40,52	41,63	41,64	42,32
Srbija	50,60	52,66	54,14	42,74	47,92	49,37	53,60	51,91	54,22	56,43	57,48
Crna Gora	79,10	86,70	92,82	65,09	62,74	64,31	68,09	61,43	59,98	60,57	62,92

Izvor: vlastiti uradak prema: <https://data.worldbank.org>

Grafikon 7: Udio uvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine

Izvor: vlastiti uradak prema: <https://data.worldbank.org>

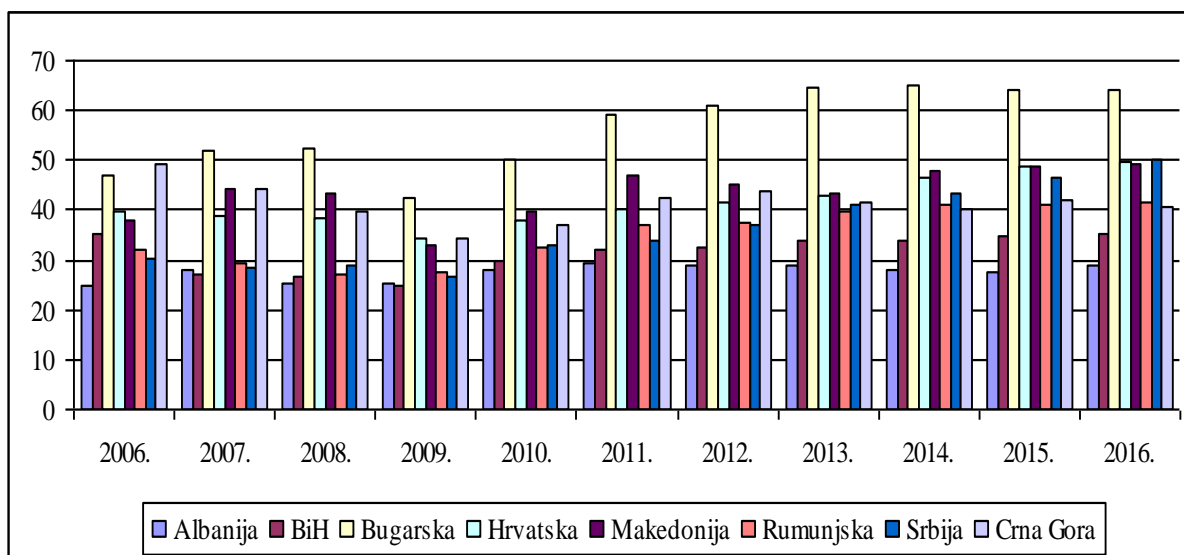
Promatrajući udio uvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine, može se uočiti da svaka od zemalja kroz gotovo cijelo razdoblje bilježi udio uvoza u BDP-u veći od 40%, pri čemu se ističu Crna Gora, Bugarska i Makedonija čiji uvoz zauzima više od 60% BDP-a. Uvoz svih zemalja neznajčajno oscilira kroz promatrano razdoblje.

Udio izvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine vidljiv je u nastavku.

Tablica 9: Udio izvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Albanija	24,93	28,08	25,30	25,24	27,98	29,24	28,94	28,74	28,21	27,39	28,97
BiH	35,02	27,11	26,85	25,01	29,70	32,04	32,35	33,74	33,99	34,58	35,41
Bugarska	47,08	51,97	52,54	42,33	50,18	59,07	60,80	64,65	65,01	64,11	63,98
Hrvatska	39,66	39,00	38,48	34,52	37,74	40,41	41,57	43,03	46,43	48,72	49,66
Makedonija	37,79	44,12	43,22	32,81	39,79	47,12	45,37	43,40	47,66	48,80	49,24
Rumunjska	32,06	29,15	26,93	27,37	32,30	36,85	37,46	39,75	41,19	41,01	41,39
Srbija	30,27	28,36	29,12	26,85	32,93	33,98	36,93	41,20	43,38	46,67	50,02
Crna Gora	49,37	44,39	39,52	34,33	37,04	42,35	43,67	41,34	40,14	42,12	40,46

Izvor: vlastiti uradak prema: <https://data.worldbank.org>

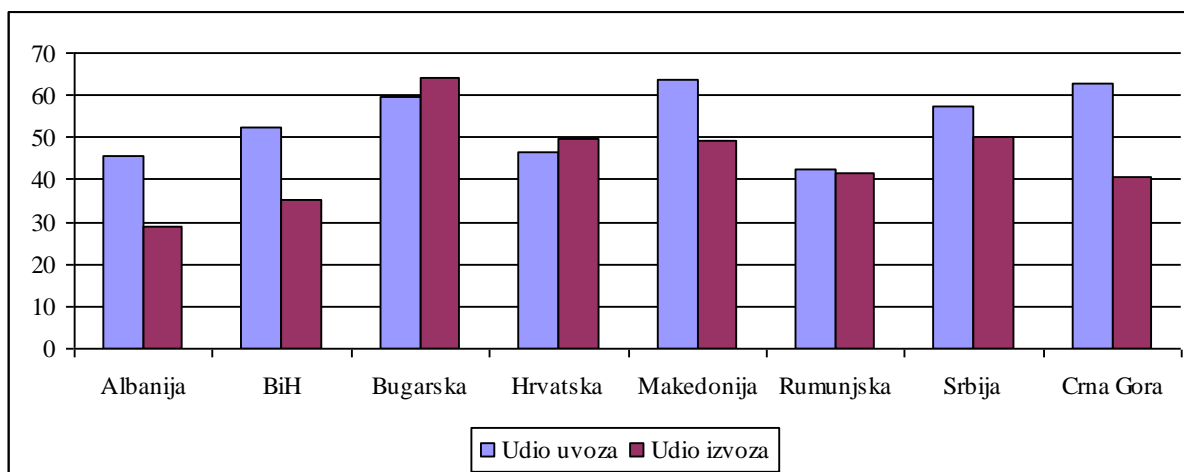

Grafikon 8: Udio izvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine

Izvor: vlastiti uradak prema: <https://data.worldbank.org>

Udio izvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine značajno je manji od udjela uvoza. Najbolje izvozne rezultate bilježi Bugarska. Promatrajući cijelo razdoblje može se uočiti da tijekom krize izvoz značajno pada u većini zemalja, dok posljednjih godina promatranog razdoblja raste.

Promatrajući udio uvoza i izvoza u BDP-u zemalja JI Europe u 2016. godini (grafikon 9) može se uočiti da je u većini zemalja uvoz veći od izvoza što predstavlja negativan vanjsko-trgovinski saldo.

Grafikon 9: Udio uvoza i izvoza u BDP-u zemalja JI Europe u 2016. godini

Izvor: vlastiti uradak prema: <https://data.worldbank.org>

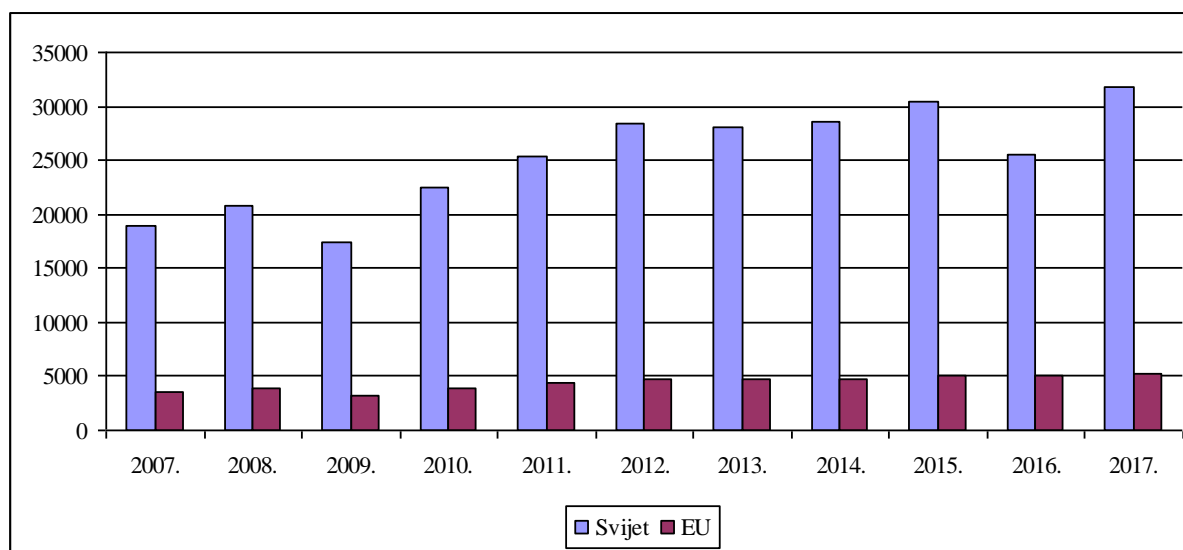
Ukoliko se uspoređuje trgovinska razmjena Europske unije sa ostatkom svijeta, korisno je vidjeti tablicu i grafikone u nastavku.

Ukupna razmjena robe i usluga na razini svijeta i EU od 2010. do 2017. godine prikazana je tablicom 10 i grafikonom 10.

Tablica 10: Ukupna razmjena robe i usluga na razini svijeta i EU od 2010. do 2017. godine (u mlrd eura)

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Svijet	22439,2	25377,3	28457,6	28139,8	28524,5	30454,4	25580,9	31776,7
EU	3914,3	4381,1	4690,6	4691,3	4769,4	5073,6	5016	5318,2
Udio razmjena EU u razmjeni svijeta (%)	17,44	17,26	16,48	16,67	16,72	16,66	19,61	16,74

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

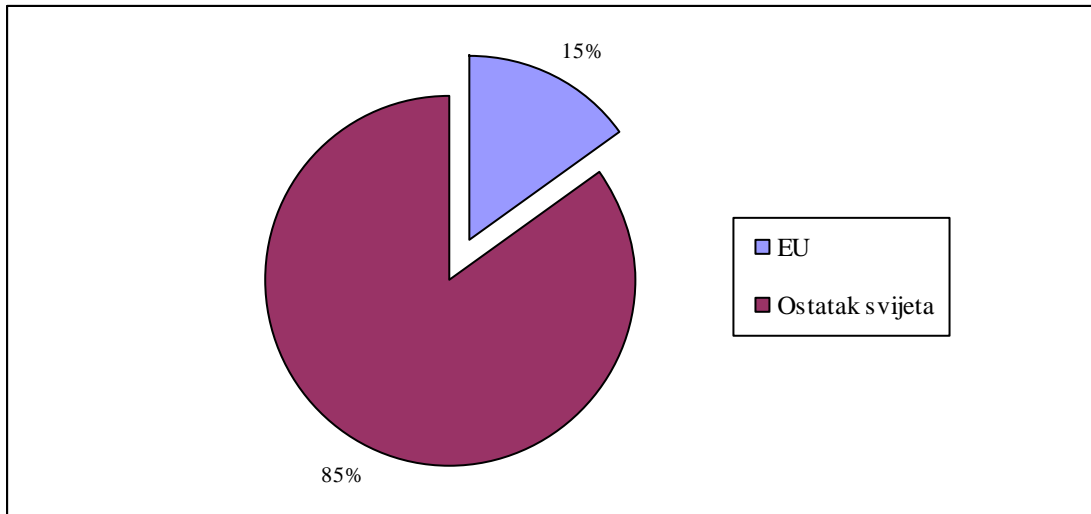

Grafikon 10: Ukupna razmjena robe i usluga na razini svijeta i EU od 2010. do 2017. godine (u mlrd eura)

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

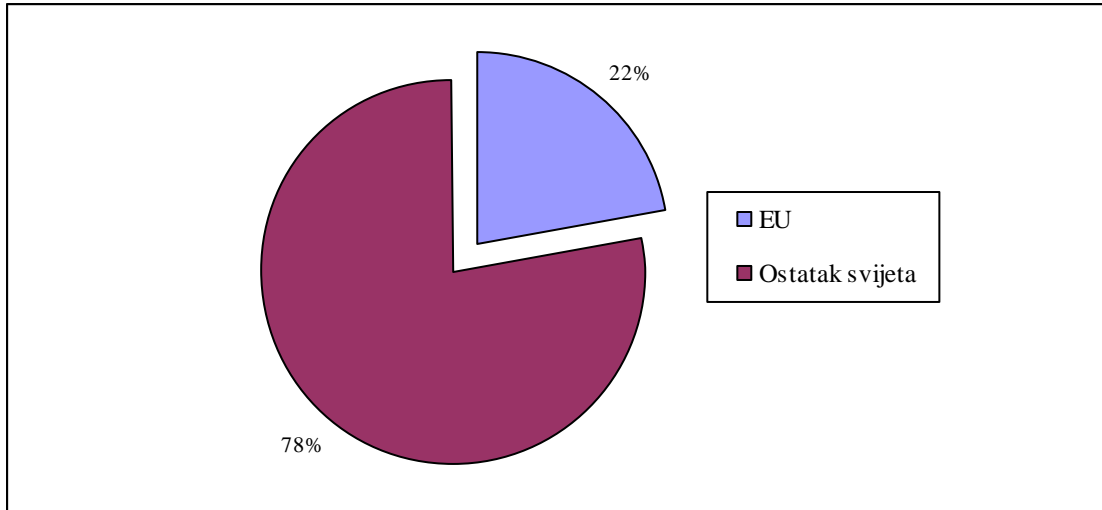
Iz tablice i grafikona može se uočiti da je udio razmjene robe i usluga Europske unije u ukupnoj svjetskoj razmjeni neznajno oscilirao kroz vrijeme, a kreće se od najmanjih 16,48% do najvećeg udjela od 19,61%.

Promatrajući udio razmjene dobara i usluga pojedinačno (grafikoni 11 i 12) može se uočiti Europska unija bilježi udio od 15% u razmjeni dobara te udio od 22% u razmjeni usluga u odnosu na ostatak svijeta.

Grafikon 11: Udio razmjene dobara EU-a i ostatka svijeta u ukupnoj svjetskoj razmjeni

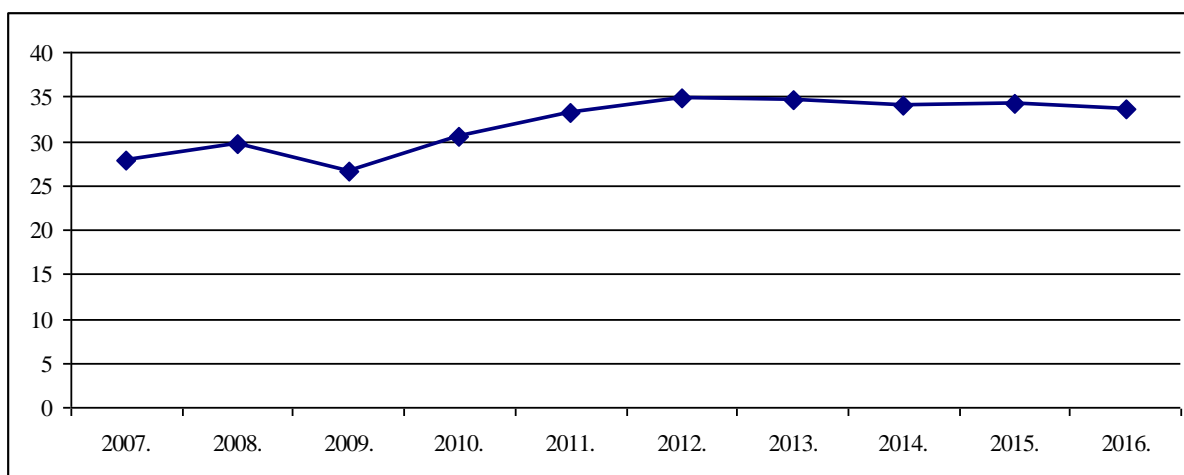
Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

Grafikon 12: Udio razmjene usluga EU-a i ostatka svijeta u ukupnoj svjetskoj razmjeni

Izvor: vlastiti uradak prema: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

Udio razmjene u BDP-u Europske unije od 2007. do 2016. godine vidljiv je na grafikonu 12.

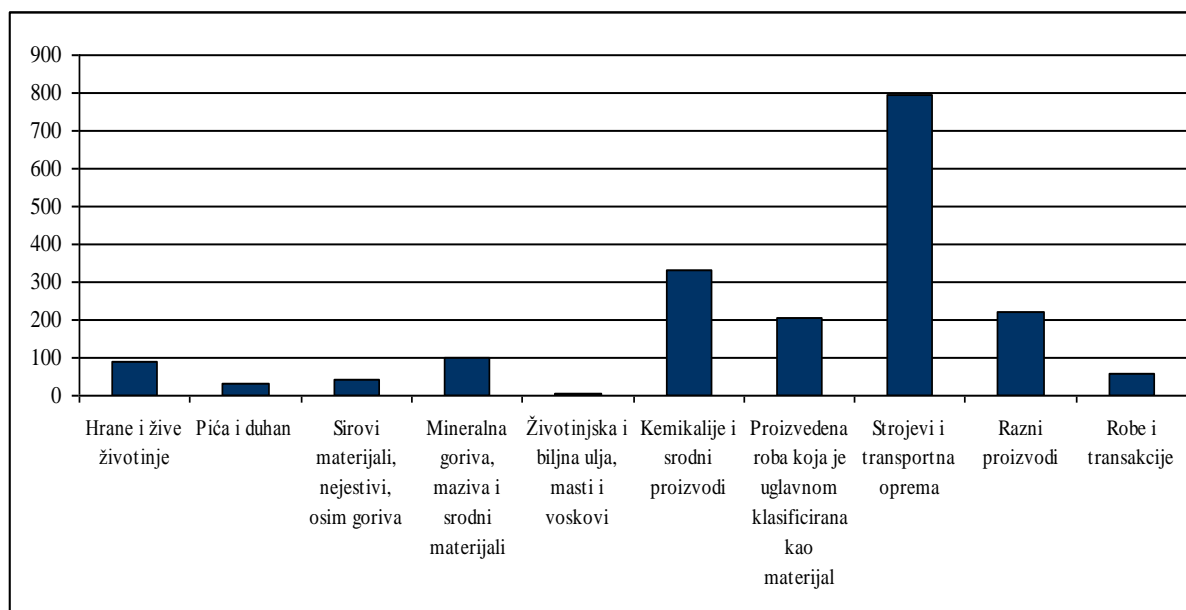

Grafikon 13: Udio razmjene u BDP-u EU-a os 2007. do 2016. godine

Izvor: vlastiti uradak prema: European Comission (2018): Trade Statistical Guide

Iz grafikona 13 može se uočiti da je uz određene oscilacije na početku promatranog razdoblja udio razmjene u BDP-u nakon krizne 2009. godine bilježi kontinuiran rast do 2012. godine, nakon čega slijedi trend pada. Ipak, pad nije značajan već se zadržava na razini od približno 35 %.

Izvoz roba EU-28 u 2017. godini prema sektoru prikazan je grafikonom 14.

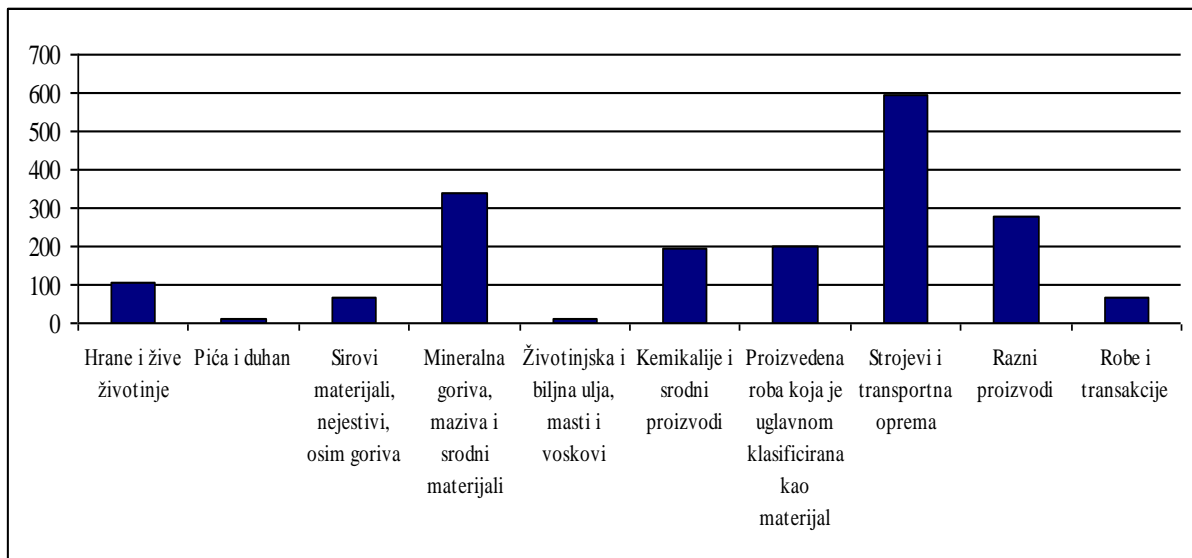

Grafikon 14: Izvoz roba EU-28 u 2017. godini prema sektoru (u mlrd. EUR)

Izvor: vlastiti uradak prema: European Comission (2018): Trade Statistical Guide

Iz grafikona 14 može se uočiti da daleko najveći udio izvoza Europske unije zauzimaju strojevi i transportna oprema čija je vrijednost izvoza u 2018. godini iznosila čak 800 milijardi eura. Nakon njih slijede kemikalije i srodni proizvodi, razni proizvodi te proizvedena roba koja je uglavnom klasificirana kao materijal. Najmanju vrijednost izvoza Europske unije bilježe životinjska i biljna ulja, masti i voskovi, pića i duhan te sirovi materijali, nejestivi, osim goriva.

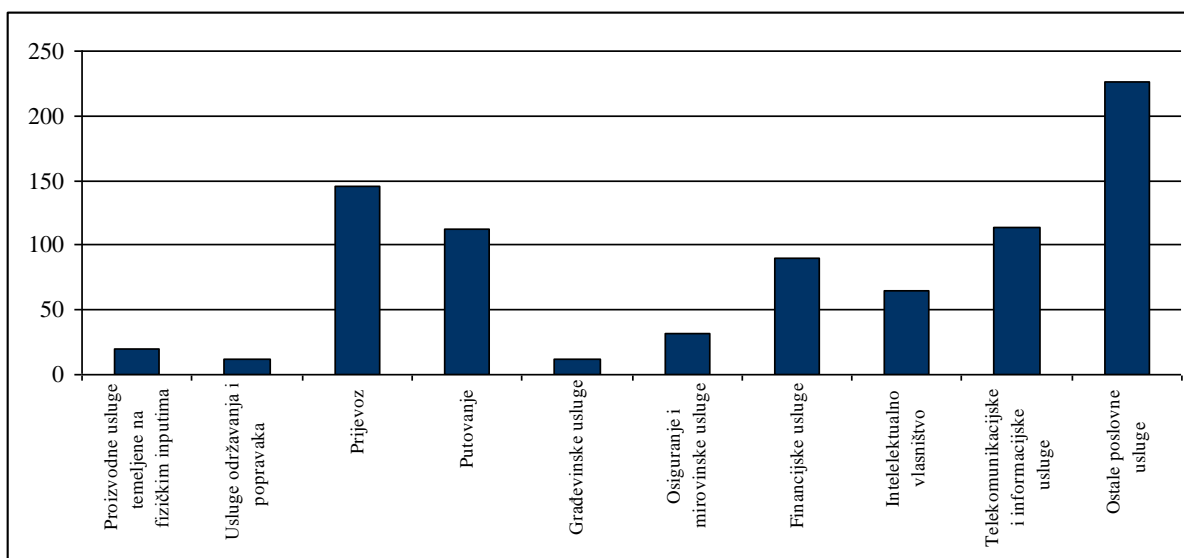
Grafikon 15 prikazuje uvoz roba EU-28 u 2017. godini prema sektoru.

Grafikon 15: Uvoz roba EU-28 u 2017. godini prema sektoru (u mlrd. EUR)

Izvor: vlastiti uradak prema: European Comission (2018): Trade Statistical Guide

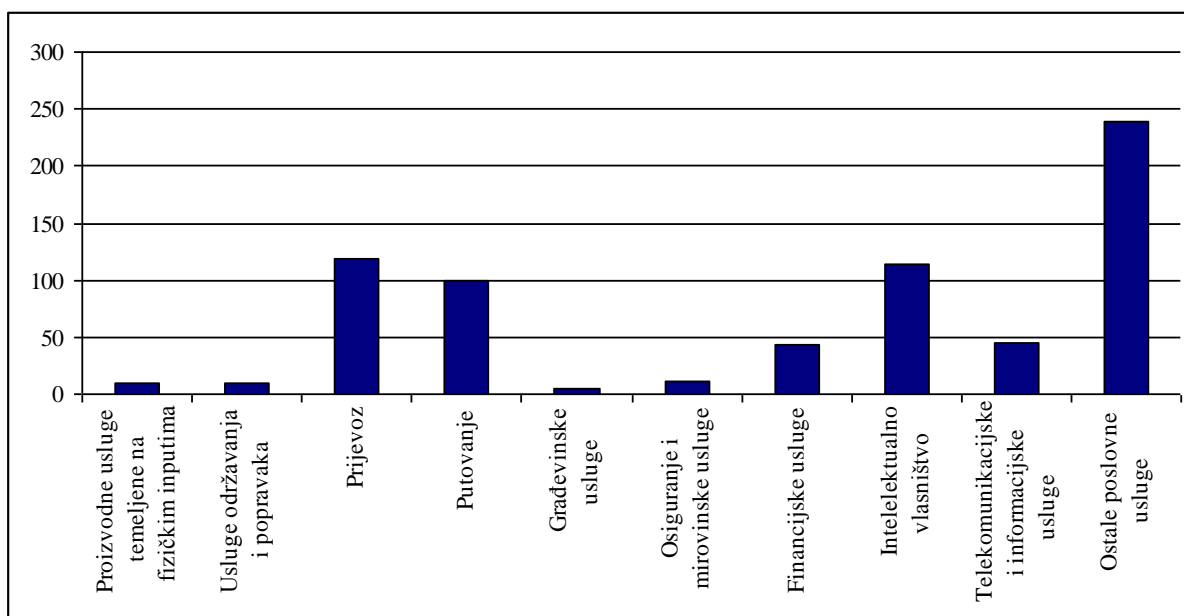
Kao i kod izvoza, najveću vrijednost uvoza bilježe strojevi i transportna oprema. Nakon njih slijede mineralna goriva, maziva i srodni materijali, razni proizvodi, kemikalije i srodni proizvodi te proizvedena roba koja je uglavnom klasificirana kao materijal. Najmanju vrijednost uvoza u Europsku uniju bilježe pića i duhan te životinjska i biljna ulja, masti i voskovi.

Grafikon 16: Izvoz usluga EU-28 u 2016. godini prema sektoru (u mlrd. EUR)

Izvor: vlastiti uradak prema: European Comission (2018): Trade Statistical Guide

Promatrajući izvoz usluga Europske unije prema sektoru vidljivo je da najveću vrijednost zauzimaju ostale poslovne usluge te prijevoz i putovanje dok su najmanji iznosi izvoza građevinskih usluga i usluga održavanja i popravaka.

Grafikon 17: Uvoz usluga EU-28 u 2016. godini prema sektoru (u mlrd. EUR)

Izvor: vlastiti uradak prema: European Comission (2018): Trade Statistical Guide

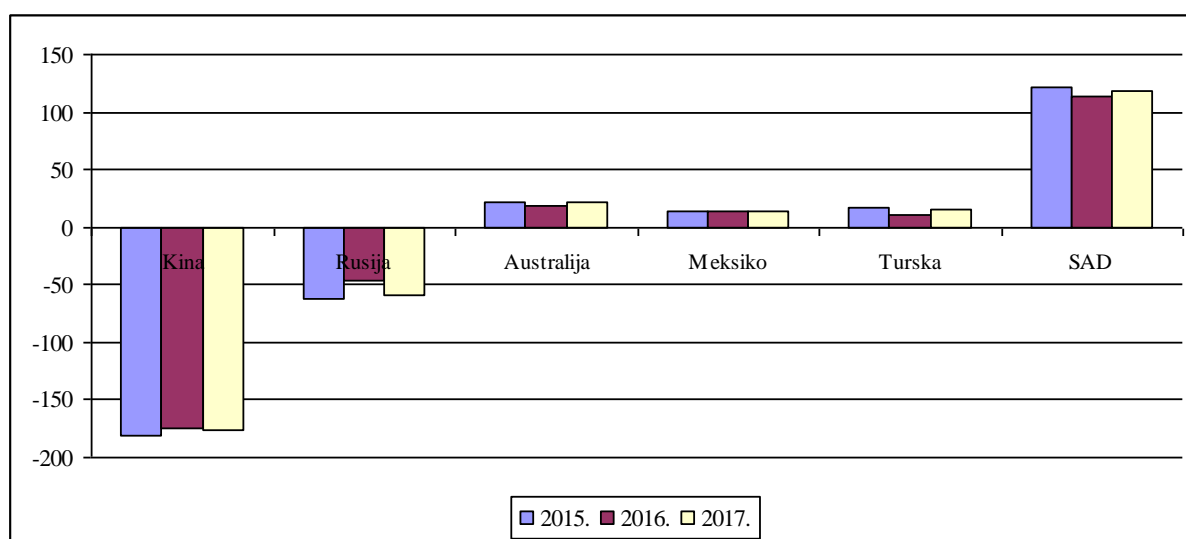
Kao i kod izvoza, najveći udio uvoza usluga zauzimaju ostale poslovne usluge. Nakon njih slijedi prijevoz, intelektualno vlasništvo i usluge putovanja.

Trgovinska bilanca Europske unije sa vanjskotrgovinskim partnerima od 2007. do 2016. godine vidljiva je u nastavku rada.

Tablica 11: Trgovinska bilanca EU sa vanjskotrgovinskim partnerima od 2007. do 2016. godine (u mlrd eura)

Country	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Extra EU-28	-128.8	-204.8	-58.6	-72.8	-39.8	53.5	228.5	175.3	202.4	165.5
Argentina	-2.2	-4.1	-2.8	-0.7	-1.0	0.2	3.7	2.5	3.2	2.6
Australlia	14.8	18.9	19.0	21.5	24.7	29.9	33.7	31.2	31.7	29.8
Brazil	-9.7	-5.9	-1.0	6.2	5.8	10.7	15.3	13.8	10.3	6.9
Canada	3.4	2.8	6.8	6.4	4.4	7.0	10.8	9.7	13.5	12.7
China	-159.4	-165.7	-128.0	-168.2	-154.6	-142.3	-125.4	-130.6	-171.0	-166.5
India	4.0	2.5	3.8	0.6	-1.7	0.1	-1.6	-1.9	-1.5	-3.3
Indonesia	-6.5	-6.9	-5.5	-6.2	-7.5	-4.2	-2.8	-3.1	-3.7	-2.4
Japan	-29.5	-30.7	-17.2	-18.5	-16.8	0.1	7.1	6.7	8.3	4.4
Mexico	10.2	9.2	7.6	10.2	10.5	12.5	14.1	14.9	19.0	18.8
Russia	-51.5	-67.9	-46.6	-65.9	-79.9	-76.3	-70.4	-60.9	-49.6	-33.0
Saudi Arabia	:	3.3	13.2	11.3	2.2	0.7	10.0	16.0	29.0	25.4
South Africa	0.3	-2.2	-1.5	3.0	7.5	8.3	11.7	7.6	9.2	2.7
South Korea	-13.8	-11.2	-8.1	-8.9	-0.6	3.8	9.2	10.0	11.6	8.5
Turkey	0.2	2.3	3.2	12.6	18.6	21.6	22.2	15.1	12.9	9.0
United States	91.4	65.3	46.4	65.3	77.1	99.1	107.0	108.0	139.9	111.9

Izvor: European Comission (2018): Trade Statistical Guide

Grafikon 18: Trgovinska bilanca EU sa najznačajnijim vanjskotrgovinskim partnerima

Izvor: vlastiti uradak prema: European Comission (2018): Trade Statistical Guide

Od promatranih zemalja Europska unija ima negativnu vanjskotrgovinsku bilancu sa Kinom i Rusijom te pozitivnu sa Australijom, Meksikom, Turskom i SAD-om.

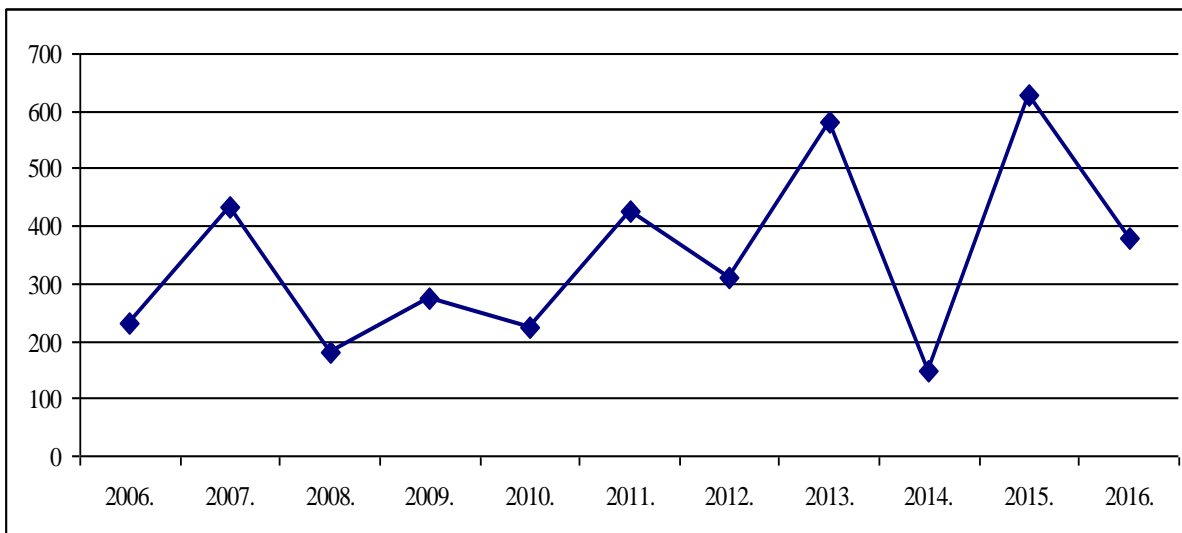
Udio izvoza i uvoza po članicama EU-a prikazan je sljedećom tablicom.

Tablica 12: Udio izvoza i uvoza po članicama unutar EU-a u 2017. godini (u %)

Member State	Share of intra-EU exports in total exports	Share of intra-EU imports in total imports
EU-28	64.0	63.8
Austria	71.2	77.3
Belgium	72.0	64.3
Bulgaria	66.4	64.0
Croatia	63.9	77.7
Cyprus	38.2	59.9
Czech Republic	83.7	78.2
Denmark	61.8	70.0
Estonia	71.7	81.0
Finland	59.5	71.7
France	58.8	69.8
Germany	58.5	66.0
Greece	53.7	52.0
Hungary	81.1	76.0
Ireland	51.1	65.1
Italy	55.6	60.1
Latvia	66.7	78.6
Lithuania	58.2	70.2
Luxembourg	84.1	82.9
Malta	53.8	62.2
Netherlands	75.1	46.3
Poland	79.7	71.3
Portugal	74.1	76.2
Romania	75.8	75.8
Slovakia	85.7	79.8
Slovenia	75.7	69.3
Spain	66.3	59.5
Sweden	59.2	71.0
United Kingdom	47.6	51.9

Izvor: European Commission (2018): Trade Statistical Guide

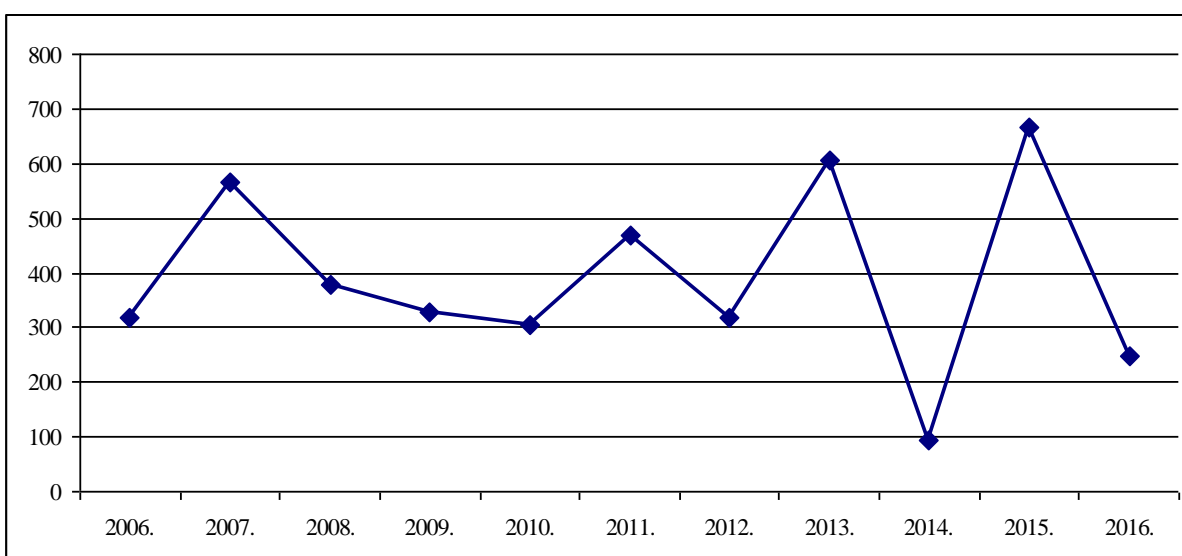
Nastavak rada donosi uvid u izravna strana ulaganja.

Grafikon 19: Priljev izravnih stranih ulaganja u EU od 2006. do 2016. godine

Izvor: vlastiti uradak prema: European Comission (2018): Trade Statistical Guide

Iz prethodnog grafikona vidljive su značajne oscilacije priljeva izravnih stranih ulaganja u Europsku uniju. Najmanji iznos bilježi 2014. godina nakon koje slijedi izraženi rast u 2015. godini. Promatrajući desetogodišnje razdoblje može se uočiti da su u svakoj od promatranih godina vidljive značajne promjene priljeva izravnih stranih ulaganja u EU.

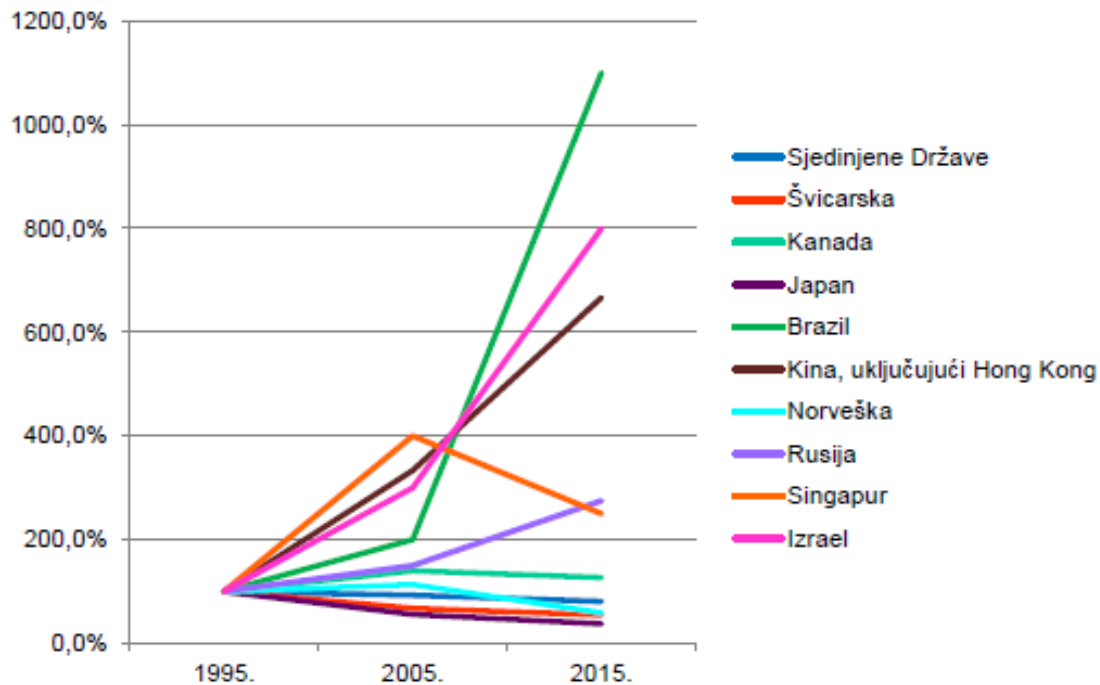

Grafikon 20: Odljev izravnih stranih ulaganja iz EU od 2006. do 2016. godine

Izvor: vlastiti uradak prema: European Comission (2018): Trade Statistical Guide

Odljev izravnih stranih ulaganja iz EU-a od 2006. do 2016. godine vidljiv je na grafikonu 20. kao i kod priljeva, uočavaju se značajne oscilacije, a posebno su vidljive u razdoblju od 2012. do 2016. godine.

Udjeli priljeva izravnih stranih ulaganja u Europsku uniju prema država vidljivi su na sljedećem grafikonu.

Grafikon 21: Udjeli priljeva izravnih stranih ulaganja u EU-u (1995. = 100)

Izvor: Europska komisija (2017): Prihvatanje izravnih stranih ulaganja uz istovremenu zaštitu ključnih interesa

Vidljiv su razlike među zemljama u porastu priljeva izravnih stranih ulaganja kroz dvadesetogodišnje razdoblje, a posebno se očituje porast priljeva od strane Brazila, Izraela, Kine i Rusije te značajan pad izravnih stranih ulaganja Singapura.

6. RASPRAVA

Europska unija predstavlja najveće svjetsko gospodarstvo koje čini preko 20% svjetskog bruto domaćeg proizvoda, a zahvaljujući veličini svoga BDP-a i otvorenosti tržišta zauzima i značajan udio svjetske vanjskotrgovinske razmjene što je vidljivo i iz rezultata istraživanja navedenih u prethodnom poglavlju. Naime, udio razmjene u BDP-u Europske unije posljednjih godina se kreće oko 35%, što dovoljno govori o njenoj otvorenosti, a sa sobom donosi mnogobrojne prednosti poput veće zaposlenosti i otvaranja novih radnih mjesta te općenito bolje gospodarske situacije koja se očituje kroz povećanu proizvodnju i potrošnju.

Promatrajući uvoz i izvoz Europske unije vidljivo je da neto izvoz usluga bilježi nešto bolje rezultate od neto izvoza dobara. Naime, analizirajući desetogodišnje razdoblje prvih par godina neto izvoz dobara bilježi negativne vrijednosti, dok se stanje popravlja u posljednjim godinama promatranog razdoblja. S druge strane, kod neto izvoza usluga kroz cijelo promatrano razdoblje zabilježene su pozitivne vrijednosti.

Iz rezultata istraživanja može se uočiti i da Ujedinjeno Kraljevstvo, Njemačka, Francuska i Italije predstavljaju najrazvijenije zemlje Europske unije, što je slučaj i kod vanjskotrgovinske razmjene. S druge strane, Jugoistočna Europa predstavlja najmanje razvijenu europsku regiju koju su tijekom 90-ih godina 20. stoljeća odlikovali politički i ekonomski problemi uslijed čega su zemlje JI Europe u razdoblju od svega nekoliko godina značajno nazadovale u svom gospodarskom razvoju što je dovelo do velikih razlika u usporedbi sa zemljama srednje i istočne Europe, a samim time i do lošijih rezultata vezanih uz vanjskotrgovinsku razmjenu. Naime, udio izvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine značajno je manji od udjela uvoza.

Uspješnost Europske unije s aspekta vanjskotrgovinske razmjene vidljiva je i kroz njen udio u ukupnoj svjetskoj razmjeni koji se kreće oko 17% pri čemu se kao najvažniji trgovinske partneri Europske unije javljaju SAD s kojim Europska unija ima pozitivan neto izvoz te Kina s kojom se bilježi negativan neto izvoz. Također, s ciljem poticanja vanjskotrgovinske razmjene Europska unija je strateški usmjerena na osiguravanje konkretnih koristi od trgovinskih sporazuma za svoje gospodarstvo i građane.

Osim prethodno navedenog, za uspješnost gospodarstva Europske unije važna su i izravna strana ulaganja koja potiču rast, otvaranje radnih mjesta i inovacije. Promatrajući izravna strana ulaganja vidljive su značajne oscilacije kroz promatrano razdoblje. Također, vidljive su razlike među zemljama u porastu priljeva izravnih stranih ulaganja kroz dvadesetogodišnje razdoblje, a posebno se očituje porast priljeva od strane Brazila, Izraela, Kine i Rusije te značajan pad izravnih stranih ulaganja Singapura.

7. ZAKLJUČAK

Posljednjih desetljeća, procesom globalizacije dolazi do sve većeg broja trgovinskih tokova među zemljama, a uspješna trgovinska bilanca očituje se kroz veći izvoz od uvoza. Iz prethodno napisanog rada mogu se uočiti brojne koristi od vanjskotrgovinske razmjene poput njenog pozitivnog utjecaja na ekonomski rast. Naime, povezivanjem zemalja kroz trgovinsku razmjenu šire se nove ideje, inovativna tehnološka ostvarenja te se potiču istraživanja što na koncu dovodi do poboljšanja proizvoda i usluga. Dakle, zemlje s otvorenim gospodarstvima imaju tendenciju većeg rasta od onih koje trguju manje.

Vanjska trgovina je dio cjelokupne trgovine, te predstavlja razmjenu proizvoda i usluga među poslovnim partnerima iz dviju ili više zemalja, odnosno dvaju ili više carinskih područja, a kao njena osnovna funkcija javlja se pribavljanje proizvoda i usluga za potrebe pučanstva i gospodarstva te plasman proizvoda i usluga na strana tržišta.

Kao najvažnije koristi od uvoza mogu se navesti sljedeće: nabava proizvodnih elemenata potrebnih za nesmetano odvijanje proizvodnje, pribavljanje investicijske opreme za gradnju i proširenje proizvodnih kapaciteta u zemlji, bolja opskrbljenost domaćeg tržišta putem uvoza robe široke potrošnje, mogućnost pristupa najnovijim tehnološkim dostignućima i jačanje konkurencije i snižavanje prodajnih cijena i dr. S druge strane, prednosti izvoza očituju se kroz multiplikativni učinak na domaću proizvodnju, veću zaposlenost domaćih kapaciteta i radne snage, rast bruto domaćeg proizvoda, rast standarda domaćeg stanovništva, doprinos gospodarskom razvitku zemlje, devizni priljev te pozitivni utjecaj na bilancu plaćanja i dr.

Iz prethodno provedenog istraživanja može se zaključiti da je vanjskotrgovinska razmjena izrazito važna za gospodarsku sliku Europske unije čineći čak 35% njenog BDP-a pri čemu se posljednjih godina ističe i trend pozitivnog neto izvoza roba i usluga.

Zajednička trgovinska politika EU-a određena je člankom 207. Ugovora o funkcioniranju Europske unije i isključiva je nadležnost Europske Unije, a temeljena je na jedinstvenim načelima u trgovinskim odnosima Europske unije sa svijetom, što se posebice odnosi na sljedeće: zajedničke carinske stope koje proizlaze iz sklopljenih trgovinskih sporazuma, komercijalne aspekte prava intelektualnog vlasništva, izravna strana ulaganja, ujednačavanje mjera liberalizacije trgovine, utvrđivanja zajedničke izvozne politike te korištenja trgovinskih

zaštitnih mehanizama i uklanjanja trgovinskih prepreka. Dakle, s ciljem poticanja vanjskotrgovinske razmjene Europska unija je strateški usmjerena na osiguravanje konkretnih koristi od trgovinskih sporazuma za svoje gospodarstvo i građane te poduzima različite mjere za daljnji napredak razmjene u budućnosti.

8. POPIS LITERATURE

1. Babić, M. (2000): Međunarodna ekonomija, peto izdanje, MATE d.o.o. Zagreb.
2. Benić, Đ. (2016): Makroekonomija, Zagreb, Školska knjiga, d.d.
3. Beširević, N. (2015): Demokratizacija i europeizacija kao teorijski okviri instrumenta uvjetovanosti u „Politici proširenja“ Europske unije. Zagreb: Političke perspektive: Članci i studije, str. 22.- 44.
4. Bošnjak, Z. (2013): Vanjsko-trgovinska razmjena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda između Hrvatske i Srbije. Diplomski rad. Poljoprivredni fakultet u Osijeku.
5. Dabić, M. (2007): Uloga multinacionalnih kompanija u promicanju tehnološkog razvoja zemalja u tranziciji. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 5.
6. Đurman P. (2016): Europeizacija javne uprave i načelo otvorenosti. / Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, VII, str. 342-373.
7. Europska komisija (2017): Prihvaćanje izravnih stranih ulaganja uz istovremenu zaštitu ključnih interesa
8. European Commission (2007): Raising Productivity Growth: Key Messages from the European Competitiveness Report.
9. European Comission (2018): Trade Statistical Guide
10. Grgić, M., Bilas, B. (2008): Međunarodna ekonomija, Zagreb, Lares Plus d.o.o.
11. Grgić, M., Bilas, V. i Franc, S. (2012): Regionalne ekonomske integracije u svijetu. Zagreb: Sinergija.
12. Grgić, M. et al. (2012): Inozemna izravna ulaganja i ekonomski razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb.
13. <https://data.worldbank.org>
14. <http://gd.mvep.hr/hr/trgovinska-politika-europske-unije/>
15. <http://www.nationmaster.com/country-info/groups/Group-of-7-countries-%28G7%29>
16. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.2.1.pdf
17. <http://europski-fondovi.eu/vijesti/zajedni-ka-trgovinska-politika-eu-primjena-za-hrvatske-gospodarstvenike-od-1-srpnja-2013>
18. Koški, D. (2009): Analiza financiranja deficita u bilanci plaćanja Republike Hrvatske. Osijek.

19. Kovač, I. (2012): Trendovi i karakteristike međunarodne robne razmjene Republike Hrvatske.
20. Levačić, N. (2014): Analiza vanjskotrgovinske politike Republike Hrvatske. Završni rad, Čakovec.
21. Lolić Čipčić, M. (2015): Međunarodna ekonomija. Sveučilište u Splitu.
22. Marić, K. i Matić, J. (2018): Inozemna izravna ulaganja u Republiku Hrvatsku i usporedba s odabranim nerazvijenim zemljama. Zbornik Sveučilišta Libertas.
23. Petričević, P. (2015): Faktori utjecaja na internacionalizaciju malih i srednjih poduzeća. Diplomski rad. Ekonomski fakultet Split.
24. Sisek, B. (2005): Strane izravne investicije u Hrvatskoj – uzroci neuspjeha, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol.3 No. 1.
25. Ten benefits of trade. Dostupno na:
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/november/tradoc_146935.pdf
26. Trade, Growth and Jobs. Dostupno na:
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_151052.pdf
27. Tržište dobara u otvorenom gospodarstvu. Dostupno na:
<http://web.efzg.hr/dok//MGR/Bogdan//Poglavlje19-Dodatak.pdf>
28. Vlahinić-Dizdarević, N. (2006): Makroekonomska pozicija Hrvatske na jugoistoku Europe: Trgovinski, investicijski i razvojni učinci, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka.

9. SAŽETAK

Ovaj rad bavi se tematikom vanjskotrgovinske politike Europske unije. Kroz teorijski dio rada nastoje se objasniti najvažnije odrednice vanjskotrgovinske razmjene kako bi se pružila teorijska podloga za daljnje istraživanje. U empirijskom dijelu rada nastoji se dati uvid u međunarodnu vanjskotrgovinsku politiku Europske unije s posebnim naglaskom na analizu dostupnih statističkih podataka koji prate razmjenu Europske unije kroz višegodišnje razdoblje. Na temelju rezultata istraživanja iznose se zaključci o značaju vanjske trgovine za gospodarstvo Europske unije kroz njen udio u ukupnoj svjetskoj razmjeni, udio vanjske razmjene u BDP-u Europske unije te pozitivan neto izvoz roba i usluga.

Ključne riječi: vanjska trgovina, uvoz, izvoz, Europska unija

10. SUMMARY

This paper deals with the topic of trade policy of the European Union. Through the theoretical part of the paper, the most important determinants of trade exchange are explained to provide the theoretical background for further research. The empirical part of the paper seeks to give insight into the international trade policy of the European Union, with particular emphasis on the analysis of the available statistical data that accompany the European Union exchange over a multi-annual period. Based on the results of the research, conclusions on the importance of trade for the European Union economy are given.

Key words: trade, import, export, European Union

11. POPIS TABLICA

Tablica 1: Izvoz i uvoz dobara EU-a od 2007. do 2017. godine (u mlrd. eura).....	23
Tablica 2: Izvoz i uvoz usluga EU-a od 2007. do 2017. godine.....	24
Tablica 3: Odrednice najrazvijenijih članice EU-a.....	25
Tablica 4: Izvoz dobara najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd. eura).....	26
Tablica 5: Uvoz dobara najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura).....	27
Tablica 6: Izvoz usluga najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura).....	28
Tablica 7: Uvoz usluga najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura).....	29
Tablica 8: Udio uvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine.....	30
Tablica 9: Udio izvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine.....	31
Tablica 10: Ukupna razmjena robe i usluga na razini svijeta i EU od 2010. do 2017. godine (u mlrd eura).....	33
Tablica 11: Trgovinska bilanca EU sa vanjskotrgovinskim partnerima od 2007. do 2016. godine (u mlrd eura).....	38
Tablica 12: Udio izvoza i uvoza po članicama unutar EU-a u 2017. godini (u %)......	39

12. POPIS SLIKA

Slika 1: Ključni vanjskotrgovinski tokovi.....	8
Slika 2: Učinci društvene podjele rada.....	10

13. POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Izvoz i uvoz dobara EU-a od 2007. do 2017. godine (u mlrd. eura).....	23
Grafikon 2: Izvoz i uvoz usluga EU-a od 2007. do 2017. godine.....	25
Grafikon 3: Izvoz dobara najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura).....	26
Grafikon 4: Uvoz dobara najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura).....	27
Grafikon 5: Izvoz usluga najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura).....	28
Grafikon 6: Uvoz usluga najrazvijenijih zemalja EU-a od 2007. do 2017. (u mlrd eura).....	29
Grafikon 7: Udio uvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine.....	31
Grafikon 8: Udio izvoza u BDP-u zemalja JI Europe od 2006. do 2016. godine.....	32
Grafikon 9: Udio uvoza i izvoza u BDP-u zemalja JI Europe u 2016. godini.....	32
Grafikon 10: Ukupna razmjena robe i usluga na razini svijeta i EU od 2010. do 2017. godine (u mlrd eura).....	33
Grafikon 11: Udio razmjene dobara EU-a i ostatka svijeta u ukupnoj svjetskoj razmjeni.....	34
Grafikon 12: Udio razmjene usluga EU-a i ostatka svijeta u ukupnoj svjetskoj razmjeni.....	34
Grafikon 13: Udio razmjene u BDP-u EU-a os 2007. do 2016. godine.....	35
Grafikon 14: Izvoz roba EU-28 u 2017. godini prema sektoru (u mlrd. EUR).....	35
Grafikon 15: Uvoz roba EU-28 u 2017. godini prema sektoru (u mlrd. EUR).....	36
Grafikon 16: Izvoz usluga EU-28 u 2016. godini prema sektoru (u mlrd. EUR).....	37
Grafikon 17: Uvoz usluga EU-28 u 2016. godini prema sektoru (u mlrd. EUR).....	37
Grafikon 18: Trgovinska bilanca EU sa najznačajnijim vanjskotrgovinskim partnerima.....	38
Grafikon 19: Priljev izravnih stranih ulaganja u EU od 2006. do 2016. godine.....	40
Grafikon 20: Odljev izravnih stranih ulaganja iz EU od 2006. do 2016. godine.....	40
Grafikon 21: Udjeli priljeva izravnih stranih ulaganja u EU-u (1995. = 100).....	41

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Fakultet Agrobiotehničkih znanosti u Osijeku
Sveučilišni diplomski studij Agroekonomika

Diplomski rad

Međunarodna vanjskotrgovinska politika Europske Unije
Slađana Zarić

Sažetak

Ovaj rad bavi se tematikom vanjskotrgovinske politike Europske unije. Kroz teorijski dio rada nastoje se objasniti najvažnije odrednice vanjskotrgovinske razmjene kako bi se pružila teorijska podloga za daljnje istraživanje. U empirijskom dijelu rada nastoji se dati uvid u međunarodnu vanjskotrgovinsku politiku Europske unije s posebnim naglaskom na analizu dostupnih statističkih podataka koji prate razmjenu Europske unije kroz višegodišnje razdoblje. Na temelju rezultata istraživanja iznose se zaključci o značaju vanjske trgovine za gospodarstvo Europske unije kroz njen udio u ukupnoj svjetskoj razmjeni, udio vanjske razmjene u BDP-u Europske unije te pozitivan neto izvoz roba i usluga.

Rad je izrađen pri: Fakultet Agrobiotehničkih znanosti u Osijeku
Mentor: Prof. dr. sc. Ružica Lončarić

Broj stranica: 52

Broj grafikona i slika: 23

Broj tablica: 12

Broj literaturnih navoda: 13

Broj priloga: -

Jezik izvornika: hrvatski

Ključne riječi: vanjska trgovina, uvoz, izvoz, Europska unija

Datum obrane:

Stručno povjerenstvo za obranu:

1. izv.prof.dr.sc. Tihana Sudarić, predsjednik
2. prof.dr.sc. Ružica Lončarić, mentor
3. prof.dr.sc. Snježana Tolić, član

Rad je pohranjen u: Knjižnica Agrobiotehničkog fakulteta u Osijeku, Sveučilište u Osijeku, Vladimira Preloga 1.

BASIC DOCUMENTATION CARD

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek
University Graduate Studies, Agroecology

Graduate thesis

International trade policy of the European Union
Slađana Zarić

Abstract

This paper deals with the topic of trade policy of the European Union. Through the theoretical part of the paper, the most important determinants of trade exchange are explained to provide the theoretical background for further research. The empirical part of the paper seeks to give insight into the international trade policy of the European Union, with particular emphasis on the analysis of the available statistical data that accompany the European Union exchange over a multi-annual period. Based on the results of the research, conclusions on the importance of trade for the European Union economy are given.

Thesis performed at: Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek
Mentor: PhD Ružica Lončarić, Full Professor

Number of pages: 52
Number of figures: 23
Number of tables: 12
Number of references: 13
Number of appendices: -
Original in: Croatian

Key words: : trade, import, export, European Union

Thesis defended on date:

Reviewers:

1. PhD Tihana Sudarić, Associate Professor, chair
2. PhD Ružica Lončarić, Full Professor, mentor
3. PhD Snježana Tolić, Full Professor, member

Thesis deposited at: Library, Faculty of Agrobiotechnical Sciences in Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Vladimira Preloga 1.

